

Provinciaal bestuur van het ongedeelde Limburg (1815-1830)

Kees Schaapveld

De grondwet van 1815

Na bijna twintig jaar Frans en ruim één jaar geallieerd bestuur in de Zuidelijke Nederlanden, en opgejaagd door de kortdurende terugkeer van Napoleon op het politieke en militaire toneel, besloot het Congres van Wenen in juni 1815 tot een samenvoeging van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in één koninkrijk onder Willem I. Dat Verenigde Koninkrijk der Nederlanden diende vervolgens tot een eenheid gesmeed te worden, met een nieuwe grondwet en gestandaardiseerde bestuursvormen op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau. In dit artikel worden de invoering en het functioneren onderzocht van het nieuwe provinciale bestuur in één van de 17 provincies, Limburg. Daarbij wordt ook de continuïteit met de voorafgaande periode en met de huidige situatie in ogenschouw genomen. Limburg was, met enkele correcties aan de grens met Pruisen, de opvolger van het Franse departement Nedermaas (*Meuse-Inférieure*). Als één van de negen *départements réunis* werd Limburg als Zuidelijke provincie beschouwd, maar een deel van die provincie was vóór 1795 door de Noordelijke Republiek bestuurd.

Als eerste stap werd de grondwet van 1814 van de Noordelijke Nederlanden aangepast aan de nieuwe situatie. Net als in 1814 in de Noordelijke Nederlanden was gebeurd, werd een groot aantal Zuid-Nederlandse notabelen uitgenodigd hun oordeel te geven over deze aangepaste grondwet. Op 14 augustus 1815 kwamen zij daartoe bijeen in alle – voormalig Franse – arrondissementen van de Zuidelijke Nederlanden.¹ De notabelen wezen deze nieuwe Nederlandse grondwet in meerderheid af, 527 voor en 796 tegen. De notabelen van de

drie Limburgse arrondissementen (Maastricht, Hasselt en Roermond) keurden de grondwet echter goed, met 97 tegen 19 stemmen. De stemverhoudingen waren 39-12 in Maastricht, 25-7 in Hasselt en 33-0 in Roermond.² Door de 281 afwezige Zuid-Nederlandse notabelen tot de voorstemmers te rekenen en door de 126 notabelen, die expliciet hadden aangegeven alleen tegen te stemmen vanwege de artikelen over de godsdienstvrijheid, niet mee te tellen, werd de grondwet op 24 augustus 1815 voor aangenomen verklaard (de zogenaamde ‘Hollandse rekenkunde’). De rol van de grondwetsartikelen over godsdienstvrijheid bij de stemming is elders besproken.³ Aan de hand van de nieuwe grondwet kon begonnen worden met het bestuur in de Zuidelijke Nederlanden en dus in de provincie Limburg in te richten. Als eerste werd op 16 september 1815 de jurist Charles de Brouckère uit Brugge tot commissaris des Konings in Limburg benoemd en op 22 september te Brussel beëdigd. Hij kwam op 11 oktober in Maastricht aan. Ramakers schreef een korte biografie van De Brouckère.⁴ Artikel 153 van de grondwet omschreef de taak van de commissaris des Konings als het waken over de juiste uitvoering van wetten en over de belangen van het land en de provincie. Hij was ambtshalve voorzitter van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten.

Taken en organisatie van de Provinciale Staten

De samenstelling en bevoegdheden van de Provinciale Staten volgens artikelen 129-153 van de grondwet zijn samengevat door Berkvens.⁵ Volgens artikel 129 van de grondwet van 1815 moest elke provincie een Statenvergadering krijgen, bestaande uit vertegenwoordigers van

1 Smeets, ‘De notabelen-vergaderingen’, 25-28.
 2 *Pasinomie*, tweede serie deel 2, 303-304.
 3 Schaapveld, ‘Grondwetten en bestuur’, 70-71.
 4 Ramakers, ‘Charles de Brouckère’.
 5 Berkvens, ‘Staatkundige en institutionele geschiedenis’, 45-46.

Generale kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, verdeeld in zeventien provinciën met het groot-hertogdom Luxemburg, door E. Maaskamp te Amsterdam, 1816. RHCL, kaartencollectie RAL, cat.nr. 11.

Gouverneur Charles de Brouckère (1757-1850), de eerste voorzitter van de Provinciale Staten van Limburg. *Collectie Gouvernement Maastricht.*

drie groepen: de ridderstand, de stedelijke bevolking en de plattelandsbevolking. Willem I besliste dat Limburg 60 Statenleden zou hebben, 20 uit de ridderstand, 20 uit de steden en 20 uit de landelijke stand. Deze laatsten werden ook wel 'eigenerfden' genoemd. Het toekennen in de Nederlandse grondwet van een speciale positie aan de ridderstand, of – meer in het algemeen – het gebruik van het begrip 'standen' ('Staten'), was na het Franse bestuur uiteraard een terugrijpen op praktijken van vóór 1795. In academische kringen werden daar destijds wel vraagtekens bij gezet.⁶ Provinciale Staten en Staten-Generaal waren organen met een lange traditie in de zeven provincies van de Noordelijke Nederlanden voor 1795. In de

Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden hadden ook wel Gewestelijke Staten bestaan, die echter duidelijk minder invloed hadden en onregelmatig bijeenkwamen. De Zuidelijke Staten-Generaal waren sinds 1632 niet meer bijeen geweest, behalve kortdurend tijdens de Brabantse Omwenteling in 1790.⁷ Provinciale Staten waren een novum voor de nieuwe politieke entiteit Limburg, die, vanuit een totaal gefragmenteerde staatkundige situatie, was ontstaan door de vestiging van het Franse departement Nedermaas. Wel hadden alle Zuid-Nederlandse departementen in de jaren 1800-1814 een *conseil général* gehad (zie hieronder).

De nieuwe Provinciale Staten dienden één keer per jaar te vergaderen gedurende twee weken in juli, of vaker, indien de Koning hen bijeenriep (artikel 139). Voor geldigheid van de besluiten was een quorum van de helft plus één vereist, voor Limburg dus 31 leden, en een absolute meerderheid van de aanwezige leden (artikelen 139 en 141). De Staten moesten aan de Koning voorstellen doen voor het provinciale budget, voor provinciale reglementen en verordeningen, en voor openbare werken. Zij dienden de landelijke wetten uit te voeren, en zo nodig te bemiddelen tussen plaatselijke besturen. Een belangrijke taak was het verkiezen van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De grondwet gaf Limburg vier vertegenwoordigers in de Tweede Kamer, die in 1815 werden benoemd, maar vanaf 1818 werden gekozen.

Volgens artikel 152 van de grondwet dienden de Provinciale Staten een reglement voor hun functioneren voor te stellen. Het eerste reglement voor de Limburgse Staten, dat 41 artikelen bevatte en op 4 december 1815 door de Koning was goedgekeurd, werd door Secretaris van Staat Falck aan de Staten gegeven.⁸ Hier waren dus geen Provinciale Staten aan te pas

6 Blok, *Stemmen en kiezen*, 34-36.

7 Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse stam*, deel III boek IX, 90.

8 *Grondwettige staatsinrigtingen*, 162-175.

Limburgse leden van de Tweede Kamer, 1815-1830

Naam	Periode	Opmerkingen
G.A.E. van Aefferden	1818-1827	regeringsgezind
G.G.F. de Borchgrave d'Altena	1822-1830	regeringsgezind
C.M.J.G. de Brouckère jr.	1826-1830	oppositioneel
J.F. Hennequin	1817-1820 1829-1830	oppositioneel oppositioneel
C.F.J. de Keverberg d'Aldengoor	1815-1817	in 1815 benoemd; regeringsgezind
G.D.A. Kerens de Wolfrath	1820-1826	regeringsgezind
P.G.G.J. de Leonaerds d'Achel	1819-1822 1823-1828	regeringsgezind regeringsgezind
P.G. de Liedel de Well	1827-1830	regeringsgezind; in 1830 orangist in het Belgische Congres
A.C. Membrède	1815-1823	in 1815 benoemd; regeringsgezind
J.A.C. van Panhuys	1815-1819	in 1815 benoemd; regeringsgezind
E.L. Surlet de Chokier	1815-1818 1828-1830	in 1815 benoemd; oppositioneel oppositioneel

gekomen, want die werden pas in 1816 ingesteld. Het document was eerder een basis, waarop de Staten konden voortborduren. Op 26 februari 1818 volgde een nieuwe, uitgebreidere versie, het *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg*, met 59 artikelen, en op 30 mei 1825 een derde, opnieuw uitgebreidere versie met 92 artikelen.⁹ Het belangrijkste verschil tussen de eerste en de tweede versie was, naast kleinere aanpassingen, dat de tweede versie vele nieuwe artikelen bevatte die nodig waren voor de organisatie van de eerste verkiezingen voor de Provinciale Staten in mei en juni 1818. Een belangrijk verschil tussen de tweede en derde versie was, dat het mandaat van de Statenleden werd verlengd van drie naar zes jaar. Volgens de tweede versie moest elk jaar een derde deel van elke stand aftreden en vervangen worden. Volgens de derde versie van het reglement gebeurde het aftreden nu om de twee jaar. Bij verkiezingen

van Statenleden werden vanaf 1825 geen vervangers meer gekozen. Indien een lid voortijdig afrad of overleed, werd een extra verkiezing door het zittende kiescollege ingelast. Het aantal gedeputeerden werd in 1825 verlaagd van negen naar zeven, ook weer met een mandaat voor zes jaar.

Conseil général en Provinciale Staten

Enkele aspecten van de rol van de Provinciale Staten en van de verkiezingsprocedures voor de Staten doen denken aan die in het Franse Keizerrijk, waarvan de Zuidelijke Nederlanden en later ook de Noordelijke Nederlanden deel hebben uitgemaakt. Een uitgebreide beschrijving van de werkzaamheden van de *conseil général* van het departement Nedermaas is elders gegeven.¹⁰ Net als de *conseil général* kwamen de Provinciale Staten slechts eenmaal per jaar gedurende korte tijd samen, met een beperkte

⁹ *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* (1818); *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* (1825).

¹⁰ Schaapveld, *Bestuur en bestuurders*, 113-122.

agenda. Beide instituties vormden in de korte vergaderperiode werkgroepen, die voorgescreven agendapunten onderzochten, en daarover rapporteerden aan de plenaire vergadering. De te behandelen onderwerpen kwamen ook overeen: financiële administratie inclusief de verdeling van directe belastingen over de lagere overheden, openbare werken, en maatschappelijke zaken zoals onderwijs, gezondheidszorg en armenzorg. Beide instituties waren slechts adviserend, naar de prefect respectievelijk naar de gouverneur (zoals de commissaris des Konings vaak werd aangeduid) en de regering, maar de Provinciale Staten hadden toch meer beleidsruimte dan de *conseil général*. Zo kozen zij leden van de Tweede Kamer, terwijl de *conseil général* geen bemoeienis had met de nationale vertegenwoordiging. Verder benoemden de Provinciale Staten uit haar midden de Gedeputeerde Staten, die, samen met de gouverneur, het hele jaar door het dagelijks bestuur van de provincie vormden. Gedeputeerde Staten leken enigszins op de *conseil de préfecture* in de Franse tijd, die het hele jaar door administratieve taken voor prefect en departement uitvoerde. Behoudens twee weken per jaar was de *conseil général* niet actief. De Provinciale Staten van Limburg waren met 60 leden veel groter dan de *conseil général* van Nedermaas, die officieel 16 leden had, en dat aantal soms niet eens haalde. Andere verschillen waren, dat de Provinciale Staten werden voorgezeten door de gouverneur, terwijl de *conseil général* zijn eigen voorzitter mocht kiezen. Behalve in 1816-1817 werden de leden van de Provinciale Staten gekozen door kiescolleges, met uitzondering van de de ridderstand. Vanaf 1802 kende Frankrijk ook departementale kiescolleges, maar die mochten alleen kandidaten voor de *conseil général* en andere instituties voordragen, uit wie de Eerste Consul, later de Keizer, een keuze kon maken. Alleen de 600 rijkste inwoners van Nedermaas

konden kandidaat zijn voor de *conseil général*. In feite was dat voor de verkiezingen van landelijke en stedelijke leden van de Provinciale Staten net zo: alleen enkele honderden mannen die een minimum aan directe belastingen betaalden, konden tot kiesman (*Électeur*) worden gekozen. Zowel Provinciale Staten als de *conseil général* kenden het systeem van vernieuwing door periodiek leden uit te loten. Van de 33 personen die in 1800-1814 deel hebben uitgemaakt van de *conseil général* van Nedermaas, zijn acht benoemd in de Provinciale Staten van Limburg in 1816: D'Arschot, De Clermont, Coenegracht, Gelders, De Leonaerds, Michiels van Kessenich, De Plevits en Wulff. Zij konden dus hun ervaringen uit de Franse tijd meenemen. Er liep zeker een lijn van de *conseil général* van Nedermaas naar de Provinciale Staten van Limburg, maar er waren ook duidelijke verschillen.

Benoemingen in de Provinciale Staten in 1816-1817

Artikelen 133-135 van de grondwet van 1815 voorzagen een systeem van getrapte verkiezingen voor leden van de Provinciale Staten, maar de eerste leden van de 17 Provinciale Staten (zonder Luxemburg) werden door de Koning benoemd, daarbij geadviseerd door commissies. In Limburg bestond die commissie, onder voorzitterschap van gouverneur De Brouckère, uit Eerste Kamerlid Charles de Renesse, Tweede Kamerleden Erasme Louis Surlet de Chokier, André Charles Membrède en Charles Frédéric de Keerbergh d'Aldengoor, en gouverneur van Antwerpen Charles Louis de Keerbergh van Kessel.¹¹ Alle vijf waren nauw bij het Franse bestuur betrokken geweest: Surlet de Chokier en beide broers Keerbergh als leden van de *conseil général* van Nedermaas, Surlet de Chokier en Membrède als leden van het *Corps Législatif* in Parijs, en De Keerbergh van Kessel ook als keizerlijk prefect van het departement

11 Ramakers, 'Charles de Brouckère', 17

Leden Provinciale Staten Limburg benoemd in 1816-1817

Naam	Periode lidmaatschap	Verband met de notabelenvergadering	Stand	Woonplaats
Aefferden, Godefridus Adrianus Emanuel van	19.04.1816-oktober 1818	niet uitgenodigd	S	Venlo
Arrazola de Onate, Jean Népomucène	05.08.1816-01.07.1829	uitgenodigd, stemde voor	R	Meldert
Arschot Schoonhoven, Philippus Johannes Michael d'	18.03.1816-01.07.1818	niet uitgenodigd	R'	Voort
Babut du Marès, Pierre	benoeming niet mogelijk	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Bieberstein Rogalla Zawadsky, Andreas Lucas Ignatius de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde voor	R	Tongeren
Billehé de Valensart, Théodore Joseph de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	R	Maastricht
Bloemarts, Arnold Jacob Hubert Joseph	18.03.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	L	Venlo
Borman, Jean Ferdinand Alexandre de	18.03.1816-01.07.1818	niet uitgenodigd	L	Bree
Capitaine, Jan Frans	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	L	Borgloon
Clermont, Charles Theodore Arnold de	08.04.1816-01.07.1819	uitgenodigd, afwezig	R'	Vaals
Clout, Henri	18.03.1816-01.07.1823	uitgenodigd, stemde voor	S	Roermond
Coenegracht, Christiaan	18.03.1816-18.08.1818	uitgenodigd, stemde voor	L'	Maastricht
Collaert, Marie Joseph Ferdinand Gerard de	18.03.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	S	Tongeren
Copis, Constantin François de	benoeming niet mogelijk	uitgenodigd, afwezig	R	Luik
Corswarem, Jean Hubert Joseph Marie de	18.03.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	S	Hasselt
Corten, Fredericus Leonardus	18.03.1816-01.07.1818	niet uitgenodigd	L	Oensel
Cox, Godfried René	19.04.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	S	Hasselt
Cox van Hommelen, Frédéric Godefroid Gaspar de	18.03.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	L	Hasselt
Dousborgh, Pieter van	18.03.1816-01.07.1826	uitgenodigd, stemde voor	S	Venlo
Emminghaus, Frédéric Fernand Henri Arnould G. d'	08.07.1817-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	R	Maastricht
Engelen, J. Bernard	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	S	Sittard
Erp d'Holt, Henricus Wilhelmus Antonius van	nooit ter vergadering verschenen	uitgenodigd, stemde voor	R	Baarlo
Favereau, G. de	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, afwezig	L	?
Gelders, Jacobus Josephus	18.03.1816-1825	uitgenodigd, stemde voor	S'	Maaseik
Hees, Jan Lodewijk van	05.08.1816-24.01.1823	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Heldewier, Charles	18.03.1816-1818	uitgenodigd, afwezig	L	Heerlen
Hennequin, Jean François	18.03.1816-1817	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Hesselt van Dinter, Willem Jacob	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	R	Maastricht
Hoer van Cartils, Maximilien Henri Laurent (van)	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	R	Oud-Valkenburg

Leden Provinciale Staten Limburg benoemd in 1816-1817 (vervolg)

Naam	Periode lidmaatschap	Verband met de notabelenvergadering	Stand	Woonplaats
Joppen de Beegden, Hubert Pieter Edouard de	18.03.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	L	Maastricht
Kerens de Wolfrath, Guillaume Dominique Aloysius	05.08.1816-01.07.1820	niet uitgenodigd	L	Maastricht
Kerens (de Wylre), François Xavier Mathieu A.L.O.	benoeming niet aangenomen	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Koninx	benoeming niet aangenomen	niet uitgenodigd	S	Sint-Truiden
Lamberts de Cortenbach, Ernest Pierre Joseph Philippe de	05.08.1816-1831	uitgenodigd, stemde voor	R	Voerendaal
Léonaerds d'Achel, Pierre Godefroid Gilles Joseph de	18.03.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	R*	Achel
Pieter Willem de Liedel de Well	08.07.1817-1827	uitgenodigd, stemde voor	R	Well
Limpens, Leonard de	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	L	Nuth
Maesen, Paul Eustache Arnold Joseph van der	18.03.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	S	Tongeren
Magnée, Marcellus Josephus	18.03.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	L	Horn
Marchant d'Ansembourg, Jean Baptiste Joseph Ferdinand de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, afwezig	R	Amstenrade
Meester, Pieter	18.03.1816-01.07.1822	uitgenodigd, stemde voor	S	Sint-Truiden
Menten de Horne, Bonaventure Jean Marie de	05.08.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	R	Sint-Truiden
Michiels van Kessenich, Henricus Josephus	20.03.1816-01.07.1822	uitgenodigd, stemde voor	S*	Roermond
Montaigne, Jean Jacques de	18.03.1816-01.07.1819	niet uitgenodigd	L	Diepenbeek
Negri, Fredericus Ferdinandus Henricus Josephus de	05.08.1816-01.07.1821	uitgenodigd, afwezig	R	Brunssum
Oiislagers van Meersenhoven, Jean Léonard Hubert	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	L	Meerssenhoven
Oline, Antonius Josephus d'	18.03.1816-01.07.1820	niet uitgenodigd	R	Baarlo
Panhuys, Johan Cornelis van	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	R	Haeren
Pichot, Ephraïm Daniel	18.03.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	S	Maastricht
Plevits de Roosteren, Jean Paul de	05.08.1816-10.02.1822	uitgenodigd, stemde voor	R*	Roosteren
Pollart, Johannes Antonius Franciscus de	22.03.1816-01.07.1825	uitgenodigd, stemde voor	R	Roermond
Preston, Jacques Joseph Philippe de	benoeming niet aangenomen	niet uitgenodigd	R	Bilsen
Renesse, François Charles Louis Antoine de	18.03.1816-01.07.1819	niet uitgenodigd	R	's Herenelderden
Renne, Gerard Cornelis van der	18.03.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	S	Roermond

Naam	Periode lidmaatschap	Verband met de notabelenvergadering	Stand	Woonplaats
Riedesel d'Eisenbach, Carl Philip Ferdinand Hermann von	18.03.1816-01.07.1819	niet uitgenodigd	R	Ohé en Laak
Roemers, Charles Clément	18.03.1816-01.07.1820	uitgenodigd, stemde voor	L	Meerssen
Roosen, J.	18.03.1816-01.07.1818	?	L	?
Rosen, Charles Servais de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, afwezig	R	Borgharen
Rosen van der Maesen, Charles Lambert Marie Dieudonné de	05.08.1816-1831	niet uitgenodigd	R	Tongeren
Rouffaer, Johan	05.08.1816-01.07.1819	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Ruys de Beerenbrouck, Karel Edmond Marie	05.08.1816-09.09.1824	uitgenodigd, stemde voor	L	Venlo
Schiervel, Pierre Léonard Louis Marie de	05.08.1816-01.07.1819	uitgenodigd, stemde voor	L	Rothem
Schmitz, Johan Anton	18.03.1816-01.07.1827	niet uitgenodigd	S	Sittard
Slijpe, Jan Godert Cornelis van	18.03.1816-1835	niet uitgenodigd	S	Maastricht
Stenbier de Wideux, Etienne François de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, afwezig	R	Wideux (Herk)
Stockhem, Lambert Gaspar Dieudonné de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	R	Kermt
Thier, Ignace Frédéric Nicolas Florentin de	18.03.1816-1835	uitgenodigd, stemde voor	R	Neercanne
Thielens	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	S	Maastricht
Veugen, Eustache Servais	19.04.1816-01.07.1818	uitgenodigd, stemde voor	L	Maastricht
Villenfagne de Zolder, Antoine Lambert Joseph de	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde voor	R	Zolder
Vrecken, Paulus van der	benoeming niet aangenomen	uitgenodigd, stemde tegen	L	Houthem
Vucht, van	05.08.1816-overleden 1817	niet uitgenodigd	S	Sint-Truiden
Waha de Baillonville, Eugène Augustin de	05.08.1816-01.07.1820	niet uitgenodigd	R	Tongeren
Wouters, E.F.	18.03.1816-01.07.1819	niet uitgenodigd	L	Beringen
Wulff van Terlinden, Werner Josef F.	18.03.1816-09.05.1818	uitgenodigd, stemde voor	L*	Hoensbroek
Wymar de Kirchberg, Christiaan Joseph Marie Hubertus de	25.03.1816-1831	uitgenodigd, stemde voor	R	Arcen

R = ridderschap   S = stedelijke stand   L = landelijke stand   * = lid geweest van de *conseil général* van Nedermaas

Ems-Supérieur. Het Koninklijk Besluit van de benoeming van de eerste Statenleden in alle provincies dateert van 20 februari 1816.¹² Een aantal voor Limburg benoemde Statenleden wilde de benoeming niet aanvaarden, dan wel is nooit ter vergadering verschenen. Daarom werd later in 1816 nog een aantal leden benoemd, en in 1817 nog twee (zie tabel hiervoor). Bij de notulen van de eerste vergadering van de Limburgse Provinciale Staten in maart 1816 zijn briefjes gevoegd van enkele benoemde leden, die zeiden verhinderd te zijn: Van Erp, De Preston, De Villenfagne, en Cox wegens ziekte, en De Marchant wegens zaken. Babut du Marès gaf aan, dat zijn functie van rechtbankpresident onverenigbaar was met het Statenlidmaatschap, en De Copis dat hij geen lid kon worden, omdat hij inwoner van Luik was. Veugen twijfelde over de compatibiliteit van zijn functie van hoofdontvanger der directe belastingen met het Statenlidmaatschap, maar daar was geen reden voor. Volgens de presentielijsten van 1816-1817 hebben 18 van de 76 in 1816-1817 benoemde Statenleden in die jaren geen deel genomen aan vergaderingen van de Provinciale Staten: De Bieberstein, De Billehé, De Copis, Van Erp, Hoen van Cartils, Kerens de Wylre¹³, Koninx, De Marchant, Olislagers, De Preston, De Renesse, De Rosen, De Stenbier, De Stockhem, Thielens, Van der Vrecken en De Villenfagne. Het zijn vooral edelen, die het hebben laten afweten. Alleen Babut en De Copis hadden een wettig argument om geen Statenlid te worden. Van de anderen moeten we aannemen dat zij geen belangstelling hadden. Schriftelijke weigeringen om een benoeming te aanvaarden zijn niet aangetroffen in de archieven. Enkele leden zijn maar weinig aanwezig geweest tijdens Statenvergaderingen in 1816-

1817, met name d'Arschot en Heldewier, die alleen in maart-april 1816 deelnamen.

Met behulp van het artikel van Smeets kunnen mogelijke verbanden worden gelegd tussen de notabelenvergadering van 1815 en de benoemingen in de Limburgse Provinciale Staten van 1816.¹⁴ Van de 76 in 1816-1817 benoemde leden (inclusief degenen, die hun benoeming niet hebben aanvaard, dan wel nooit ter vergadering zijn verschenen) waren 56 personen uitgenodigd voor de notabelenvergadering van 1815: 24 van de 31 leden van de ridderstand, 14 van de 23 leden van de stedelijke stand, en 18 van de 22 leden van de landelijke stand. Opvallend is, dat van vrijwel alle personen, die hun benoeming tot Statenlid niet hebben aanvaard, in het artikel van Smeets is aangegeven, dat zij van de commissarissen van Willem I een positieve beoordeling voor het lidmaatschap van de notabelenvergaderingen hadden gekregen, en soms zelfs expliciet als anti-Frans, orangist of voorstander van de nieuwe (Nederlandse) orde werden vermeld. Van de benoemde leden van de Provinciale Staten, die hun benoeming niet hebben willen opnemen, waren De Marchant, De Rosen en De Stenbier afwezig bij de notabelenvergaderingen, stemden De Bieberstein, Van Erp en De Villenfagne voor de grondwet, en stemden De Billehé, De Hoen, Olislagers, De Stockhem, Thielens en Van der Vrecken tegen. Bij die stemming valt ook op, dat notoire francofielen zoals Coenegracht en Surlet de Chokier vóór de grondwet stemden.

Gedeputeerde Staten in 1816-1817

Volgens artikel 153 van de grondwet van 1815 diende uit de leden van de Provinciale Staten een College van Gedeputeerden van negen

12 Nuijens, *De staatkundige geschiedenis*, 113.

13 In Provinciale Staten van Limburg hebben in de periode 1815-1830 drie leden met de naam Kerens zitting gehad: Guillaume Kerens de Wolfrath (1816-1820), Pierre Kerens (1818-1830) en Franciscus Kerens de Wylre (1823-1830). Pierre was een jongere broer van Guillaume, en werd daarom vaak Kerens *cadet* genoemd. Franciscus was een verre neef van beiden.

14 Smeets, 'De notabelen-vergaderingen', 36-53.

leden (drie uit elke stand) te worden gevormd, dat, met de gouverneur, werd belast met het dagelijkse bestuur van de provincie, en dat dus ook buiten de korte vergaderperioden van de Provinciale Staten beschikbaar was. De Limburgse gedeputeerden werden op 10 april 1816 benoemd door Willem I, op voordracht van de gouverneur. Roëll deelde de benoeming op 15 april mee aan de Provinciale Staten. Namens de ridderstand waren dat jhr. Johan Cornelis van Panhuys¹⁵, baron Pierre Leonaerds d'Achel en baron Ignace de Thier; namens de steden Jean François Hennequin, Pieter Meester en baron Godefridus van Aefferden; en namens de landelijke stand Hubert Pieter (de) Joppen de Beegden, Jan Frans Capitaine en Werner Josef Wulff. Op 23 april 1816 werd het College van Gedeputeerden geïnstalleerd, kort na de eerste vergadersessie van Provinciale Staten van 18 maart tot 8 april.¹⁶

Gedeputeerde Staten kwamen frequent bijeen, zo'n twee keer per week. Zij behandelden zeer uiteenlopende zaken, waarop nader wordt ingegaan in de paragraaf over Gedeputeerde Staten vanaf 1818. Van alle vergaderingen van Gedeputeerde Staten zijn de processen-verbaal beschikbaar.¹⁷ In deze processen-verbaal werden afwisselend de Nederlandse en de Franse taal gebezigd. Zij werden alle ondertekend door de gouverneur en de griffier. Daarnaast zijn bewaard wat in de archiefinventaris wordt vermeld als de verbalen van deze vergaderingen. In feite zijn dit geen verbalen, maar een enorme hoeveelheid kladnotities van de griffier en binnengekomen stukken op basis waarvan Gedeputeerde Staten discussieerden en hun besluiten namen.¹⁸ Van de besluiten van Gedeputeerde Staten zijn vanaf 1817 bovendien regis-

ters aangelegd, die weinig informatie toevoegen aan de processen-verbaal.¹⁹

Al op 27 maart 1816 had minister van Binnenlandse Zaken Roëll aangekondigd, dat Gedeputeerde Staten voortaan alle gemeentebegrotingen moesten controleren, alvorens ze naar zijn ministerie te sturen, volgens artikelen 156-159 van de grondwet. Op 27 mei werden de eerste goedkeuringen van gemeentebegrotingen genotuleerd. Op 24 juni ontvingen Gedeputeerde Staten via de minister van Binnenlandse Zaken en de gouverneur het besluit van de Koning van 6 juni om de jaarwedde van de Limburgse gedeputeerden op fl. 1500 vast te stellen. Op 28 augustus gaven Gedeputeerde Staten richtlijnen aan gemeenten om statistische data te verzamelen om een eerlijke verdeling van de belastingen tussen de gemeenten mogelijk te maken. Op 9 december 1816 voltooiden Gedeputeerde Staten een rapport, in het Nederlands, dat op verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken van 24 oktober 1816 inlichtingen verschaftte over het wel en wee van de provincie Limburg, met gegevens over de economie, de verbindingen en andere voor het bestuur relevante zaken.²⁰

Gedeputeerden dienden periodiek af te treden, waarbij hun lidmaatschap van de Provinciale Staten doorliep tot het einde van hun mandaat. Op 14 augustus 1816 werd geloot welke gedeputeerden in 1818, 1819 en 1820 moesten aftreden. Dat waren in 1818 J.C. van Panhuys, Meester en Capitaine, in 1819 De Thier, Hennequin en Wulff, en in 1820 De Leonaerds d'Achel, Van Aefferden en Joppen de Beegden. Wulff nam echter al in 1817 ontslag als gedeputeerde vanwege 'ernstige privéredenen', welk ontslag werd goedgekeurd door de Koning op

15 Johan Cornelis van Panhuys was een neef van Tweede Kamerlid Jean Antoine Chrétien van Panhuys.

16 Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) archiefingang 04.01 inventarisnummer 2788.

17 RHCL 04.01 inv.nrs. 3137-3154.

18 RHCL 04.01 inv.nrs. 3237-3701; deze archivalia zijn niet gebruikt voor dit artikel.

19 RHCL 04.01 inv.nrs. 2868-2880.

20 RHCL 04.01 inv.nr. 3137.

Gedeputeerden van de provincie Limburg, 1816-1831

Naam	Periode	Stand
Hennequin, Jean François	1816-1817	S
Wulff van Terlinden, Werner Josef F.	1816-1817	L
Aefferden, Godefridus Adrianus Emanuel van	1816-1818	S
Capitaine, Jan Frans	1816-1818	L
Panhuys, Johan Cornelis van	1816-1818	R
Leonaerds, Pierre Godefroid Gilles Joseph de	1816-1819	R
Meester, Pieter	1816-1824	S
Thier, Ignace Frédéric Nicolas Florentin de	1816-1825	R
Joppen de Beegden, Hubert Pieter Edouard de	1816-1831	L
Ruys de Beerenbrouck, Karel Edmond Marie	1817-1818	L
Gelders, Jacobus Josephus	1817-1825	S
Montaigne, Jean Jacques de	1818-1824	L
Lamberts de Cortenbach, Ernest Pierre Marie Anne Joseph de	1818-1830	R
Hees, Jan Lodewijk van	1819-1820	S
Kerens, Pierre André Servais	1819-1831	R
Schoenmaeckers, Martinus Jacobus	1819-1831	L
Lekens, Paulus Augustinus Jacobus	1820-1821	S
Petit, Maria Petrus Josephus Franciscus	1821-1831	S
Brouckère, Charles Marie Joseph Ghislain de	1824-1826	L
Germain, Arnold Mathias Josef	1824-1828	S
Liedel de Well, Wilhelmus Josephus Joannes Baptista de	1826-1831	R
Julliot, Lodewijk Juliaan Clemens	1829-1830	S

29 april 1817. Hij bleef wel Statenlid. In geheime stemming kozen de Staten Ruys de Beerenbrouck als zijn opvolger. Ook in 1817 moest Hennequin worden vervangen als gedeputeerde, omdat hij in de Tweede Kamer was gekozen. Hij werd opgevolgd door Gelders. Na de verkiezingen van juni 1818 kozen de Provinciale Staten opvolgers voor de uitgelote J.C. van Panhuys, Meester en Capitaine: dat werden De Lamberts de Cortenbach, Meester en De Montaigne.²¹ Een lijst met alle gedeputeerden van 1815 tot 1831 staat in de bovenstaande tabel.

Vergaderingen van de Provinciale Staten in 1816 en 1817

De Provinciale Staten van Limburg kwamen voor het eerst bijeen op 18 maart 1816, voor een vergaderperiode die duurde tot en met 8 april 1816, met in totaal tien vergaderdagen. De handgeschreven notulen van de vergaderingen van de Provinciale Staten van Limburg zijn vanaf het begin bewaard gebleven, met de bijbehorende correspondentie.²² De notulen werden door griffier Willem Adriaan Pillera in het Nederlands en in het Frans geschreven. Binnenkomende stukken uit Den Haag waren vrijwel

²¹ RHCL 04.01 inv.nr. 2789.

²² RHCL 04.01 inv.nrs. 2778 en 2788-2796.

altijd in het Nederlands, maar het lijkt of de discussies in de Provinciale Staten steeds in het Frans verliepen, ook omdat een aantal leden het Nederlands niet machtig was. Gouverneur De Brouckère was de voorzitter van de vergaderingen. Zijn toespraken, die op schrift stonden, waren de eerste jaren in het Frans.

In een brief van 25 maart 1816 gaf minister van Binnenlandse Zaken Roëll aan wat hij verwachtte van de Provinciale Staten van Limburg. Dat was in de eerste plaats een ontwerp voor een eigen reglement van orde, volgens artikel 152 van de grondwet. De Statenvergadering had echter al op 22 maart een eigen ordereglement ontworpen.²³ Verder moest Limburg voor de toekomstige verkiezingen worden verdeeld in twintig kiesdistricten voor de landelijke stand, en moesten de regels voor de verkiezing van leden van de landelijke stand worden uitgewerkt. Provinciale Staten dienden ook een verdeling van Limburg in gemeenten te geven, met precieze omschrijving van het grondgebied van elke gemeente. Tenslotte vroeg Roëll om een ontwerp voor het reglement voor het bestuur ten plattelande, volgens artikel 154 van de grondwet. Alle gevraagde stukken waren aan koninklijke goedkeuring onderhevig.

Aan de vergadersessie van tien vergaderdagen tussen 18 maart en 8 april 1816 hebben in totaal 43 Statenleden deelgenomen. De aanwezigheid per vergaderdag varieerde van 32 tot 36 leden, zodat het quorum soms maar net werd gehaald. Door loting werden de Statenleden verdeeld in vier secties, die per sectie de onderwerpen algemeen bestuur, financiën, openbare instellingen en publieke werken onderzochten, waarna verslag werd uitgebracht aan de plenaire vergadering. Naast het uitvoeren van de opdrachten van Roëll bespraken de Staten nu en in de volgende jaren uiteenlopende onderwerpen, waaronder notities van de gouverneur of de gedeputeerden, en allerlei

verzoeken van burgers, organisaties en gemeenten. Bij het onderwerp financiën hoorde steeds de bespreking van de begroting voor het volgende jaar, waarbij een beperktere administratieve (ook wel: huishoudelijke) begroting werd onderscheiden van een uitgebreidere provinciale begroting. Publieke werken zoals wegen en waterstaat kregen altijd veel aandacht. Een belangrijke taak was de verdeling van de directe belastingen over de gemeenten. Op 4 april 1816 diende directeur van de directe belastingen van Limburg jhr. Adriaan van den Santheuvel (die in 1825 zelf Limburgs Statenlid werd) zijn voorstel in voor de verdeling voor het jaar 1816 van de *taxe foncière*, de *taxe personnelle et mobilière*, en de belasting op deuren en ramen. Dat waren dus nog precies de zelfde belastingsoorten als onder het Franse Keizerrijk, en de bedragen waren ook in francs (fl. 1 = 2,11 franc). In dit voorstel was de beoogde opbrengst van deze drie belastingsoorten in Limburg samen 1.497.572 franc. Ter vergelijking: in Nedermaas in 1807 moesten zij 1.724.260 franc opbrengen.²⁴ Bij de verdere bespreking van de Statenvergaderingen in dit artikel ligt de nadruk op de bestuurlijke organisatie en niet op het hierboven genoemde standaardprogramma van de vier secties.

In het jaar 1816 werd, bij wijze van uitzondering, een tweede vergaderperiode georganiseerd voor de Provinciale Staten, die duurde van 5 tot 23 augustus, met weer tien vergaderdagen. Er was dan ook veel te doen voor de inrichting van het provinciale en lokale bestuur, zoals minister Roëll al had aangegeven. Eerst werden de nieuwe Statenleden geïnstalleerd, die de in het begin van 1816 open gebleven plaatsen moesten innemen: De Lamberts de Cortenbach, De Menten de Horne, De Negri, De Plevits, De Rosen van der Maesen, de Waha de Baillonville, van Hees, Rouffaer, Van Vucht, Kerens de

²³ Dat ordereglement werd op 22 juni 1817 goedgekeurd door de Koning (bron: RHCL 04.01 inv.nr. 2789).

²⁴ Schaapveld, *Bestuur en bestuurders*, 231.

Wolfrath, Ruys de Beerenbrouck en De Schiervel. Baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky zei verhinderd te zijn door 'indisposition'; hij bleek daarna zijn benoeming niet aan te nemen.

Op 5 augustus bood de gouverneur aan de Provinciale Staten een uitgebreid rapport aan over de situatie in Limburg. Dit rapport, in het Nederlands, behandelde de volgende onderwerpen: provinciale administratie, provinciale begroting, reglementen voor stedelijke regeringen, belastingen, kadaster, oorlogslasten, liquidatie van de gemeentelijke schulden en de Franse schuld, openbare werken, erediensden, vondelingen, scholen, geneeskundig toezicht, veeziekte, maten en gewichten, jacht, nationale militie, en burgerlijke stand. Gedurende deze vergadersessie ontwierpen de Statenleden een concept-reglement met 18 artikelen voor de verkiezingen voor de landelijke stand (in het Frans), dat ter goedkeuring naar de minister van Binnenlandse Zaken werd gestuurd. Omdat Weert, Maaseik en Sittard tot steden waren verklaard, was hierin ook een herziene indeling van Limburg in twintig landelijke kiesdistricten opgenomen. De Statenleden hadden ook een voorstel gemaakt met 94 artikelen voor de stadsreglementen. Uiteindelijk zouden deze concept-reglementen worden gebruikt voor het Statenreglement van 1818, dat ook richtlijnen gaf voor de verkiezingen van dat jaar (zie hieronder). Op voorstel van het lid Roemers besloten de Staten een verzoek aan de Koning te sturen om de belastingeisen voor verkiesbare personen te verlagen van 150 naar 50 franc, met de bedoeling een ruimer aanbod van kiesmannen te verkrijgen. Een bescheidener verlaging, van 70 naar 50 gulden, kreeg echter pas in 1820 zijn beslag, net als een verlaging van twaalf naar tien gulden voor stemgerechtigden. Op 14 augustus 1816 werd geloot welke Staten-

leden in 1818, 1819 en 1820 moesten aftreden. Dat waren in 1818 zes leden van elke stand, in 1819 opnieuw zes, en in 1820 vijf. In 1820 zouden dan alle 60 oorspronkelijke leden van de Provinciale Staten afgetreden zijn.

De Provinciale Staten stelden voor om een intermediaire administratieve laag in te stellen tussen de gemeenten en de Staten, omdat zij meenden niet met de 314 gemeenten in overleg te kunnen treden. Daarop deelde de gouverneur mee, dat er in elk van de drie arrondissementen (districten) een door de Koning benoemde commissaris zal komen, die onafhankelijk is van de Provinciale Staten. Een lijst met de verdeling van alle gemeenten over de drie arrondissementen was bijgevoegd.

Bij de opening van de jaarvergadering van de Provinciale Staten van Limburg op 8 juli 1817 ontvingen de leden een verslag van het College van Gedeputeerden over zijn werkzaamheden in de periode van juli 1816 tot en met juni 1817. Met ingang van 1817 gebeurde dat voortaan elk jaar. Naast de vaste onderwerpen financiën, openbare werken, sociale zaken en onderwijs, meldde het verslag, dat het ordereglement van de Provinciale Staten was aanvaard door de Koning, evenals de stedelijke reglementen.²⁵ Alle steden kregen drie burgemeesters en negen raadsleden, behalve Maastricht, dat drie burgemeesters en 21 raadsleden kreeg. De landelijke reglementen en het verkiezingsreglement waren nog niet klaar. De Staten stelden de Koning het administratieve budget van de provincie voor 1818 voor, ten bedrage van 71.710 gulden. Ter vergelijking: de uitgaven van het departement Nedermaas in 1806 bedroegen 152.877 franc, hetgeen neerkomt op 72.454 gulden in 1817, indien we de wisselkoers fl. 1 = fr. 2,11 hanteren.²⁶

25 Voor de ontwikkeling van ridderschaps-, stedelijke en landelijke reglementen, zie Blok, *Stemmen en kiezen*, 83-90, 113-127 en 168-172, zij het met voorbeelden alleen uit de Noordelijke provincies; voor het stedelijk reglement van Maastricht, zie Jacobs, *Grenzen verlegd*, 306-307.

26 Schaapveld, *Bestuur en bestuurders*, 119.

De Provinciale Staten kozen Hennequin als opvolger voor het Limburgse lid van de Tweede Kamer De Keverberg d'Aldegoor, die in 1817 moest aftreden. Daarvoor waren drie stemrondes nodig, want in de eerste twee haalde niemand een absolute meerderheid. Op 17 juli 1817 maakt De Brouckère het besluit van de Koning van 13 juli bekend om Hennequin op zijn verzoek ontslag te verlenen als lid van Gedeputeerde Staten, vanwege zijn overgang naar de Tweede Kamer. Volgens Hennequin zelf, in een brief uit 1819 aan de Koning, had hij ontslag gevraagd als gedeputeerde, omdat hij geen Nederlands sprak, maar dat lijkt achteraf geïnterpreteerd, want het Taalbesluit dateerde pas van 1819, en de discussies in de Limburgse Staten vonden in 1817 voornamelijk in het Frans plaats.²⁷ In een geheime stemming kozen de Provinciale Staten in de eerste stemronde Gelders als zijn opvolger. De Statenleden werden al vast gewaarschuwd dat de Limburgse Tweede Kamerleden Surlet de Chokier in 1818 en Membrière en J.A.C. van Panhuys in 1819 moesten aftreden.

Naast het hoofdonderwerp, de gevolgen van de verkiezingen (zie hieronder), bespraken de Provinciale Staten in 1818 de gebruikelijke onderwerpen zoals financiën en openbare werken. Zij vernamen, dat bij Koninklijk Besluit van 14 februari 1818 nr. 95 het reglement voor het bestuur van de landelijke gemeenten was vastgesteld. Dit reglement bevatte 58 artikelen. Landelijke gemeenten kregen een bestuur van een schout en twee schepenen, en een raad van 6, 9 of 12 leden (inclusief schout en schepenen), naar gelang het inwonertal. De Staten behandelden een voorstel voor samenvoeging van kleine gemeenten, bijvoorbeeld Strucht, Oud-Valkenburg en Schin-op-Geul. Voor de uitgelote gedeputeerden J.C. van Panhuys, Meester

en Capitaine kozen de Staten De Lamberts de Cortenbach (ridderschap), Meester (steden) en De Montaigne (landelijke stand). Van Aefferden werd door de Staten gekozen tot lid van de Tweede Kamer, in plaats van de uitgelote Surlet de Chokier, maar omdat zijn Kamerlidmaatschap pas in oktober zou ingaan, bleef Van Aefferden tot die tijd gedeputeerde. Gouverneur de Brouckère was blij dat de regeringsgetrouwe Van Aefferden was gekozen in plaats van de oppositionele Surlet, en had daar mogelijk enige moeite voor gedaan, hoewel hij dat bestreed.²⁸ In een brief aan de Koning van 10 augustus 1818 gaf De Brouckère een uitvoerige beschrijving van de politieke machinaties in de Limburgse Staten, en de rol van een aantal oppositionele leden daarbij.²⁹

Verkiezingen voor de Provinciale Staten

De vergaderingen van de Provinciale Staten in juli 1818 stonden grotendeels in het teken van de eerste verkiezingen voor leden van de Provinciale Staten, die op 1 juni hadden plaatsgevonden. Eenderde van alle benoemde Statenleden moest worden vervangen.

Voor de verkiezing van Statenleden voor de landelijke stand was de provincie Limburg verdeeld in 20 kiesdistricten, omdat Provinciale Staten 20 leden van die stand telden. Die kiesdistricten kwamen dus niet overeen met de 23 in de Franse tijd geformeerde en nadien behouden kantons. Op 11 april 1818 zond gouverneur de Brouckère een besluit aan zeven kiesdistricten, die voor dat jaar waren aangewezen om verkiezingen te houden, waaronder de kiesdistricten Gulpen en Valkenburg. Deze kiesdistricten moesten zorgen voor vervangers van zeven uitgelote Statenleden van de landelijke stand: Capitaine, De Borman, Corten, De

27 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, derde stuk, 78-79.

28 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, tweede stuk, 194, 516 en 528.

29 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, tweede stuk, 195-196.

Leden van de Provinciale Staten van Limburg, gekozen in 1818

Naam	Stand	Woonplaats
de Borchgrave d'Altena, Guillaume George François	R	Mechelen-Bovelingen
de Borman, Jean Ferdinand Alexandre de*	R	Bree
Corten, Frederik Leonard*	L	Meerssen/Oensel
de Danner, Jan Francis Xavier Willibrord Louis (verving De Lommessen)	L	Heerlen/Kerkrade
Gelders, Jacobus Josephus*	S	Maaseik
van Hees, Jan Lodewijk*	S	Maastricht
Hermans, Peter Joseph	L	Mechelen
Kerens, Pierre André Servais*	R	Maastricht
Lekens, Paulus Augustinus Jacobus	S	Maastricht
de Menten de Horne, Bonaventure Jean Marie*	S	Sint-Truiden
Michiels van Verduynen, Arnoldus Hendrikus Theodorus	S	Roermond
van Muysen, André Chrétien Denis Balthazar	L	Koninksem/Tongeren
de Negri, Fredericus Ferdinandus Henricus Josephus de*	R	Brunssum
de Plevits de Roosteren, Jean Paul*	R	Roosteren
Schmitz, Johan Anton*	S	Sittard
Schoenmaeckers, Martinus Jacobus	L	Valkenburg
van der Schoor, Jacob Norbert	L	Thorn
de Spirlet, Gaspard François Alexis (verving Van der Maesen de Sombreff)	R	Achel
de Stockhem, Lambert Gaspar Dieudonné de	R	Kermt
Veugen, Eustache Servais*	L	Gulpen/Maastricht
Wulff, Werner Josef*	L	Oirsbeek/Hoensbroek

* = herkozen

Favereau, De Limpens, Roosen en Veugen. De Brouckère droeg de gemeentebesturen op om lijsten met de stemgerechtigden op te stellen, dat wil zeggen zij die voldeden aan de eisen van artikel 16 van het *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* van 1818, inclusief de betaling van minstens twaalf gulden belasting per jaar. Aan de Kiezers (kiesmannen)³⁰, die door de stemgerechtigden konden worden gekozen, werden hogere eisen gesteld, met name een hogere vermogens eis van minimaal 70 gulden belastingafdracht per jaar. In elk kiesdistrict waren op 3 mei 1818

door gouverneur De Brouckère gedrukte lijsten beschikbaar gesteld van verkiesbare personen. Niemand stelde zich dus kandidaat; iedereen boven een bepaalde belastingafdracht was ongevraagd kandidaat. Er waren ook geen politieke partijen of herkenbare politieke stromingen; die kwamen pas veel later in de negentiende eeuw. Het bijzondere aan de verkiezing van kiesmannen door de stemgerechtigden was, dat het gemeentebestuur bij deze laatste, op een door de gouverneur te bepalen dag in de eerste helft van mei, een stembiljet thuis bezorgde, dat moest worden ingevuld, onder-

30 In de notulen werden deze kiesmannen steeds Kiezers (met een hoofdletter) genoemd, in het Frans *Électeurs*. Om verwarring met de kiezers uit de eerste trap van de verkiezingen (die steeds stemgerechtigden werden genoemd) te vermijden, wordt hier de term kiesmannen gebruikt, hoewel die in die tijd niet bestond.

STEMBILLET.

De ondergeteekende, wonende te (a) *Niergelabberik*
 stemt by deze als Kiezers, tot het doen der eerstkomende benoe-
 ming der Leden van den Landelyken Stand, ter vergadering
 van de Staten dezer Provincie voor het (b) *18de* kiesdистриkt,
 de volgende (c) *Wijlf* personen: *Boonen, Christen & anckhen*

Guertje van reheim *Lermans (pieter jos. ph.)*
Alten nichel Linnaken *te Niehelen*
Paulus van kerijck *De Bullen de veldward* *van te mullberg* *Willems nicolai Linnaken*
Joanistien Teulissen *opgelabberik* *gouyter* *van Gerard Luyt*
Dolmans charl Linnaken *Julius francisc Linnaken*
Jan Salthus Linnaken *te asch*

H. V. S. Linnaken

Gedaan den (d) *7de* *Mey* 1818

M. S. Linnaken

- Een ieder sy verducht:
- 1.° Dat de personen, welke door hem worden getoond, niet anders kunnen genoemen worden dan uit de naamlyst, welke hem narems dit biljet is bezorgd;
  - 2.° Dat dit biljet door den Stemmer eigenhandig moet worden onderteekend, of, zoo hy niet schryven kan, dat dan een publiek persoon, of andere twee partikuliere personen, ter goeder naam staande, onder hetzelfde moeten verklaren, dat de invulling overeenkomstig de opgaf van den Stemmer is geschied, in deze voege:
    - De bovenstaande invulling is geschied overeenkomstig de opgaf van ... verklarende niet te kunnen schryven.
    - (Ons) of (my) hevend. (*Handteekening der getuigen*)
  - 3.° Dat dit biljet over drie dagen zal worden terug gehaald, en alsdich behoeftlyk ingevuld, en met lak, nuwel of anderszins vereegeld, zal moeten gereed zyn, terwyl de Stengeregtige onderziet, voor dit maal, van zjar beurt van stemmen zal vermaaken zyn.

Stembiljet voor de verkiezing van landelijke kiesmannen. RHCL, Provinciaal Archief, 04.01, inv.nr. 5054.

tekend en dichtgeplakt. Een standaardformulier voor dit stembriefje was als bijlage bij de bovengenoemde reglementen gevoegd. De ondertekening was een belangrijk verschil met de verkiezingen in de Franse tijd, die steeds geheim waren. De stemgerechtigde moest net zoveel namen voor kandidaat-kiesmannen voor de landelijke stand invullen als er nodig waren voor het kiescollege; dit aantal werd voor hem op het stembriefje vermeld. De ingevulde stembiljetten werden dan drie dagen later thuis weer opgehaald, en op de dag van de stemming onder toezicht van een stemcommissie geopend. Het kiezen van een stemcommissie om de eigenlijke verkiezing in goede banen te leiden was een erfenis van de Franse tijd. Sommige stembiljetten werden niet in orde bevonden en ongeldig verklaard. Zo waren er in 1818 van de 80 stembiljetten in de gemeente Gulpen 13 ongeldig, want 'ten deele onverstaanbaar, andere niet ondertekend'. In de gemeente Vaals was maar één van de 116 stembiljetten ongeldig, want niet 'cacheté'.³¹

In Valkenburg kregen de stemgerechtigden een lijst met 17 namen van potentiële kiesmannen.³² Nadat de stemgerechtigden in Valkenburg twaalf kiesmannen hadden gekozen, schreef De Brouckère op 23 mei 1818 dat de gekozen kiesmannen op 1 juni in de hoofdplaats van het district moesten bijeenkomen. Het verslag van de stemming op 1 juni in Valkenburg vermeldde dat eerst de stemcommissie werd gekozen. Daarna werd gestemd door elf kiesmannen, waarbij Martinus Jacobus Schoenmaeckers met een meerderheid van zes stemmen werd gekozen tot lid van Provinciale Staten voor de landelijke stand namens het kiesdistrict Valkenburg. Tot 1825 was het noodzakelijk om ook een vervanger voor de gekozene te kiezen, die

hem kon opvolgen bij overlijden of ontslag binnen de termijn van zijn mandaat. Als vervanger werd in Valkenburg Hennen gekozen, ook met zes stemmen.³³

In het kiesdistrict Gulpen, waar ook twaalf kiesmannen moesten worden aangewezen, kregen de stemgerechtigden een lijst met 32 namen van potentiële kiesmannen. In dit kiesdistrict zijn de processen-verbaal van de stemming voor kiesmannen in 1818 van de afzonderlijke gemeenten bewaard gebleven.³⁴ In Gulpen, Vaals, Wittem, Bocholtz en Simpelveld hadden alle 32 kandidaten stemmen gekregen; in Slenaken kregen 24 van de 32 kandidaten stemmen. In Mheer en Noorbeek kregen 12 van de 32 kandidaten alle stemmen, en wel dezelfde kandidaten in beide gemeenten. Dat was duidelijk afgesproken, waarschijnlijk door toedoen van Jean Thomas Aussems, die burgemeester van beide gemeenten was. Op 1 juni kwamen de kiesmannen van het kiesdistrict Gulpen bijeen, en herkozen unaniem Eustache Veugen als hun vertegenwoordiger en Antoine de Pelsler Berensberg als zijn vervanger.

Ook de overige landelijke districten, waar Statenleden waren uitgeloot, kozen hun nieuwe vertegenwoordigers: Van Muysen voor Koninksem, Hermans voor Mechelen, Corten voor Meerssen, Wulff voor Oirsbeek, en Van der Schoor voor Thorn. De voor de landelijke stand in Heerlen gekozen baron de Lommessen liet zich vervangen door *suppléant* De Danner, vanwege ziekte. Wulff had op 9 mei 1818 aan de gouverneur geschreven, dat hij aftrad als lid van de Provinciale Staten, hoewel hij pas voor 1819 was uitgeloot. Hij meende niet bij Oirsbeek te horen, maar werd daar toch gekozen.

De ridderstand moest ook op 1 juni 1818 zeven nieuwe leden van de Provinciale Staten kiezen.

31 RHCL 04.01 inv.nr. 5054.

32 RHCL 04.01 inv.nr. 5054.

33 RHCL 40.002 inv.nr. 6654.

34 RHCL 04.01 inv.nr. 5054.

Die verkiezing was direct, dus niet via een kiescollege zoals bij de landelijke stand. De *Almanach de la province de Limbourg* van 1819 vermeldde 68 edelen die aan de eisen van het reglement voor de ridderschap voldeden.³⁵ Sommige edelen werden ook via de landelijke of stedelijke verkiezingen gekozen. Bij de ridderschapverkiezing in 1818 waren 36 edelen aanwezig. Degenen die moesten worden vervangen waren d'Arschot (die zelden in de Statenvergadering aanwezig was geweest), d'Erp (die nooit aanwezig was geweest), Hesselt van Dinter, De Menten, De Negri, J.C. van Panhuys en De Plevits. In de eerste stemronde werden met absolute meerderheid van stemmen gekozen: De Borchgrave *ainé*, De Borman, De Negri, De Plevits en De Stockhem (die in 1816 zijn benoeming niet had aanvaard). In de tweede ronde werd generaal Michael van der Maesen de Sombreff gekozen, en in derde ronde Pierre Kerens *cadet*. Er werden ook zeven vervangers (*suppléants*) gekozen. Van der Maesen de Sombreff nam op 7 juli echter ontslag vanwege zijn gezondheidstoestand en omdat hij zich volledig aan zijn militaire taken wilde wijden. Hij werd daarom vervangen door *suppléant* De Spirlet. Die meldde dat hij ziek was, maar hij zou toch proberen te komen. Hij stond inderdaad op de presentielijst.

Voor de verkiezing van de stedelijke Statenleden fungeerde de stadsbesturen (schouten/burgemeesters, schepenen en raadsleden) als kiescolleges. De zes aangewezen steden kozen op 1 juni 1818 hun nieuwe Statenlid, in Maastricht zelfs twee, omdat Hennequin naar de Tweede Kamer was vertrokken. Maaseik herkoos Gelders, Maastricht koos Lekens als vervanger van Hennequin en herkoos Van Hees, Roermond koos Michiels van Verduynen als opvolger van Van der Renne, Sint-Truiden koos De

Menten de Horne in plaats van de overleden Van Vucht, en Sittard herkoos Schmitz. Het Statenlid voor Weert ontbrak nog, omdat het stadsbestuur nog niet was georganiseerd.

Na 1818 werden jaarlijks verkiezingen georganiseerd voor de door loting of anderszins ontstane opengevallen plaatsen. Deze verkiezingen verliepen niet anders dan in 1818, en de werkwijze was beschreven in het *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* uit 1818, dat in 1825 werd aangepast en uitgebreid.

Het aantal kiezers bij de ridderschap bleef beperkt, bijvoorbeeld 28 in 1825, 31 in 1826 en 36 in 1827. In 1825 kozen de edelen meteen in de eerste stemronde alle zes Statenleden die hun aftredende collega's moesten opvolgen. Eén van hen was baron de Thier, die ook door het district Eijsden was gekozen tot kiesman voor de landelijke stand. Hij liet echter weten alleen aan de verkiezing door de ridderschap te willen deelnemen. Voor een extra Statenlid, dat de overleden De Stockhem moest vervangen, waren drie stemrondes nodig. In de derde ronde, tussen de twee kandidaten met de meeste stemmen in de tweede ronde, kregen jhr. Adriaan van den Santheuvel (geboren 1756) en jhr. Charles-Ghislain Vilain XIII (geboren 1803) elk 14 stemmen. Daarop werd Van den Santheuvel gekozen verklaard, omdat hij ouder was dan Vilain XIII.

In de steden die aan de beurt waren om Statenleden te kiezen, namen niet alle stadsbestuurders deel aan die verkiezingen. Zo kozen in 1826 in Maastricht 13 kiezers twee nieuwe Statenleden, terwijl het stadsbestuur volgens het stadsreglement van 1822 diende te bestaan uit een burgemeester, twee schepenen, en 21 raadsleden.³⁶ De *Annuaire*s van 1825 en 1827 vermelden 18 raadsleden.³⁷ Het nieuwe Staten-

35 *Réglement voor de ridderschap van Limburg* (Maaseik 1818), RHCL 04.01 inv.nr. 12359; *Almanach de la province de Limbourg pour l'année 1819* (Maastricht 1819).

36 *Reglement voor de zamenstelling van het bestuur der stad Maastricht* (1822).

37 *Annuaire de la province de Limbourg* (Maastricht 1825 en 1827).

Resultaten van de verkiezingen in het kiesdistrict Gulpen, 1827

Gemeente	Inwoners*	Aantal stemgerechtigden	Aantal potentiële Kiezers	Uitgebrachte stemmen	Waarvan ongeldig
Bocholtz	827	17	3	16	4
Gulpen	1.696	62	5	50	6
Mheer	888	43	3	41	14
Noorbeek	773	55	2	55	11
Simpelveld	1.016	23	2	23	1
Slenaken	567	15	1	15	1
Vaals	2.583	72	6	68	0
Wittem	2.953	81	9	81	0
Totaal	11.303	368	32	352	37

* *Annuaire de la province de Limbourg*, deel 4 (Maastricht 1827)

lid voor de stad Tongeren werd gekozen door de burgemeester, beide schepenen en zes van de negen raadsleden.

Als voorbereiding voor de verkiezing van Statenleden voor de landelijke stand kregen de belastingontvangers in februari 1827 opdracht om per gemeente twee lijsten aan te leggen: één met de namen van de stemgerechtigde burgers, en één met de namen van de potentiële Kiezers (kiesmannen). In april ontvingen alle schouten (burgemeesters) dan deze lijsten in gedrukte vorm. In mei kozen de stemgerechtigden de kiesmannen, en op 1 juni de kiesmannen de Statenleden. Als voorbeeld staan de gegevens van de eerste trap van de verkiezingen in het kiesdistrict Gulpen in 1827 vermeld in bovenstaande tabel. Elke stemgerechtigde moest twaalf kiesmannen noteren op zijn stembriefje.

Bij een bevolking van 11.303 kan het aantal mannen van 23 jaar en ouder ruwweg worden geschat op 2300. Het aantal stemgerechtigden van 368 zou betekenen dat ongeveer 16% van deze groep minstens tien gulden belasting betaalde en dus mocht stemmen. Van de 368 stemgerechtigden waren 32 voldoende rijk om

als kiesman te worden gekozen. In andere districten lagen die verhoudingen anders. Zo waren er in 1826 in het kiesdistrict Bree op 710 stemgerechtigden slechts 26 potentiële kiesmannen. De deelname van de stemgerechtigden in het kiesdistrict Gulpen was met 96% hoog. Van de daar uitgebrachte stemmen was 11% blanco of ongeldig.

Op 1 juni 1827 kwamen tien van de twaalf gekozen kiesmannen van het kiesdistrict Gulpen opdagen in de hoofdplaats Gulpen: Johan Mathias Merckelbach (burgemeester van Wittem), Hendrik Rompen (notaris te Wittem), Johan Simon Hollman (ontvanger te Gulpen), Anton de Pelsler Berensberg (burgemeester van Vaals), Peter Anton Reintjens (ontvanger te Wittem), baron de Loë (rentenier te Mheer), Johan Adam Geilenkirchen (landbouwer te Wittem), Frederik Hendrik von Clermont (fabrikant te Vaals), Johan Gerard Beucken (landbouwer te Wittem) en Werner Brandt (burgemeester van Simpelveld). Twee kiesmannen waren volgens de Gulpense burgemeester Jan Abraham Mahr afwezig wegens ziekte: Jacobus Willem Watrin (landbouwer te Wittem) en Jan Louis Bluijsen (pastoor van Simpelveld). Kiesmannen werden geacht niet

zonder geldig excuus weg te blijven van de verkiezingen op 1 juni en dat werd gecontroleerd.³⁸ Zo vroegen in juni 1829 Gedeputeerde Staten aan de districtscommissaris van Hasselt waarom burgemeester van Lommel Willem Karel Koekhofs was weggebleven van de Kiezersvergadering. Opvallend is dat de tien opgekomen kiesmannen van het kiesdistrict Gulpen in 1827 Charles Destouvelles herkozen als Statenlid namens hun district. De uit Parijs afkomstige advocaat Destouvelles was in 1815 tot Nederlander genaturaliseerd en woonde buiten het kiesdistrict in Maastricht. Zoals hieronder beschreven ontwikkelde hij zich tot een actief en oppositioneel lid van de Limburgse Provinciale Staten.

Vergaderingen van de Provinciale Staten in 1819-1830

Na de goed verlopen verkiezingen van 1818 kan men zeggen dat het Limburgse provinciale bestuur zich in de korte periode 1816-1818 duidelijk had gevestigd. Alle vereiste reglementen waren vastgesteld, de procedures waren bekend en werden gevolgd, en de meeste Statenleden en gedeputeerden voerden plichtsgetrouw hun taken uit. In de vergadersessie van twaalf vergaderdagen tussen 1 en 22 juli 1819³⁹ werden de resultaten van de verkiezingen van juni 1819 uitgewerkt, met nieuwe leden die de eed aflegden. Omdat Andries van Muysen zowel in Tongeren als in Koninksem was gekozen (en voor Koninksem opteerde), werd zijn plaatsvervanger Rubens voor Tongeren opgeroepen. Arnold Bloemarts, die sinds 1816 voor de landelijke stand zitting had, werd in 1819 ook voor de stad Venlo gekozen. Omdat hij die plaats niet wilde (kon) innemen, moest de vervanger voor de stad Venlo, Herman Paul Heutz, invallen. Omdat die dat niet wilde, bleef er een vacature.

De oudere broer van Arnold Bloemarts, Hendrik Bloemarts, was in 1819 gekozen voor de stad Weert. In het district Eijsden was Joppen de Beegden herkozen, maar die wilde niet meer, zodat zijn plaatsvervanger Theodore de Godding werd opgeroepen.

In een brief vroeg de minister van Binnenlandse Zaken De Coninck aan Provinciale Staten om een oplossing te bedenken voor het te kleine aantal personen dat tot kiesman kon worden gekozen in de districten Zonhoven, Beringen en andere. De Staten stelden voor om de belastinggrens voor kiesmannen zo nodig te verlagen van 70 naar 30 gulden.

Voor de in 1819 aftredende Limburgse Tweede Kamerleden Membrède en J.A.C. van Panhuys kozen de 55 aanwezige leden opvolgers. Membrède werd in de eerste ronde met absolute meerderheid van 45 stemmen herkozen. In een brief van 18 juli in het Nederlands uit Brussel dankte staatsraad Membrède Provinciale Staten voor die verkiezing. De tweede ronde leverde geen absolute meerderheid op, daarom ging de derde ronde tussen de twee leden met de meeste stemmen, Surlet de Chokier en De Leonaerds d'Achel. De Leonaerds werd gekozen met 29 stemmen. Gouverneur de Brouckère was weer tevreden dat hij er in was geslaagd om Surlet niet te laten kiezen.⁴⁰ Er moesten ook vijf nieuwe gedeputeerden worden gekozen, vanwege het reguliere aftreden van twee van hen, vanwege het vertrek van De Leonaerds en van de al in 1818 gekozen Van Aefferden naar de Tweede Kamer, en vanwege de benoeming in 1818 van Ruys de Beerenbrouck tot commissaris van het arrondissement Hasselt. Alle namen van leden van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten en hun periode van dienst zijn te vinden in het Repertorium Ambtsdragers en Ambtenaren

38 Artikel 47 van het *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* (1825); Blok, *Stemmen en kiezen*, 191.

39 RHCL 04.01 inv.nr. 2790.

40 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, tweede stuk, 219.

van het Huygens Instituut.⁴¹ Hier worden verder alleen de personen genoemd met wie iets bijzonders aan de hand was.

Het altijd actieve Statenlid Surlet de Chokier vroeg op 10 juli 1819 om gewichtige onderwerpen voortaan niet aan één sectie, maar aan alle secties voor te leggen, hetgeen in beginsel werd aanvaard. Bij twee volgende onderwerpen gingen de Provinciale Staten één keer akkoord met plenaire behandeling, maar de tweede keer niet. Op 13 juli behandelden de Provinciale Staten een brief van de minister van Binnenlandse Zaken over een verzoek van Gelderland om de gemeente Mook en Middelaar, en een groot deel van de gemeenten Gennep en Ottersum, aan Gelderland toe te voegen. Provinciale Staten van Limburg wezen dit af, zich gesteund zeggende door de lokale bevolking. Arrondissementscommissaris Michiels van Verduynen van Roermond schreef hierover een uitgebreid rapport, in het Frans, en in een brief in het Nederlands verzette schout Goossens van Mook zich tegen de overgang naar Gelderland. Een voorstel van Statenlid Van Muysen om weer juryrechtspraak in te voeren in Limburg werd niet in behandeling genomen door de voorzitter, omdat Provinciale Staten niet het recht hadden zich te bemoeien met landelijke wetgeving.

Aan het begin van de vergadersessie van 4-20 juli 1820⁴² werden weer nieuwgekozen leden geïnstalleerd. Enkele knelpunten van de afgelopen verkiezingen moesten worden opgelost. Deze waren vaak het gevolg van het feit dat personen zich niet kandidaat stelden, maar dat iedereen die voldoende belasting betaalde verkiesbaar was. Ook bezaten verkiesbare personen vaak bezittingen in meer dan één stad of district. Cox, die door Hasselt was gekozen, nam zijn benoeming niet aan. Vervanger Claes nam zijn

plaats in. Joppen de Beegden was zowel in district Bergen als in district Susteren gekozen. Omdat hij plaats nam voor Bergen, werd vervanger ridder Joan Joseph Leonard van den Broeck de vertegenwoordiger van het district Susteren. Arnold Bloemarts was zowel in de stad Venlo als in het district Kessel gekozen. Hij nam plaats voor Venlo, en vervanger Haffmans voor Kessel. Van der Straeten Briers was al in 1819 gekozen, maar was nog steeds niet geïnstalleerd; hij weigerde echter plaats te nemen.⁴³ De verkiezing van Van der Maesen de Sombreff door het district Heythuysen gold niet, want hij was zojuist gekozen namens de ridderschap. Hij werd vervangen door Ruys de Beerenbrouck. Het nieuwe lid Wadeleux van het kiesdistrict Bree voegde aan de eed 'zo waarlijk helpe mij God almachtig' de woorden 'behoudens mijn religie' ('sauve ma religion') toe, maar dat mocht niet van de voorzitter, waarschijnlijk omdat het als kritiek op de grondwet werd beschouwd. In 1819 had een lid ook al eens zo'n toevoeging gedaan; toen leek dat oogluikend gepasseerd te zijn.

Provinciale Staten werden op de hoogte gesteld van beslissingen die haar werk raakten. Om het aantal kiesmannen te verhogen had de Koning artikel 18 van het reglement van 1818 aangepast: de belastingeis werd verlaagd van 70 naar 50 gulden. Bij Koninklijk Besluit van 17 oktober 1819 was besloten, dat de eerste vervanging van eenderde van de gemeentebesturen werd uitgesteld, en pas op 2 januari 1822 zou plaatsvinden.

Omdat het Tweede Kamerlid Hennequin in 1820 reglementair moest aftreden, kozen de 55 aanwezige Statenleden met absolute meerderheid in de eerste stemronde Kerens de Wolfrath tot zijn opvolger. Hennequin had in 1819 al ontslag gevraagd uit de Tweede Kamer, vanwege het Taalbesluit van 15 september 1819,

41 <http://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumambtsdragersambtenaren1428-1861>.

42 RHCL 04.01 inv.nr. 2790.

43 Niet vermeld is, waar Van der Straeten Briers in 1819 gekozen was.

Lijst met potentiële kiezers,
kiesdistrict Gulpen, 1818.
RHCL Provinciaal Archief,
04.01, inv.nr. 5054.

8.^e KIESDISTRIKT.

HOOFDPLAATS GULPEN.

LYST

Van de namen en woonplaatsen der personen, welke de vereischten bezitten om tot Kiezers te worden benoemd.

A CAMPO, (Jan) te Gulpen.	SHEEPERS, (Jan) te Maar.
BEUKEN, (Jan-Geerd) te Mechelen.	STANSSEN, (Wynand) te Maar.
BROERS, (Toussaint) te Gulpen.	VAESSEN, (Jan) te Simons.
DELOO, (Baron) te Maar.	VAN CLERMONT, (Karel-Theodore-Arnold) te Vaals.
ERNON, (Corstis-Bartholomeus) te Maar.	VAN CLERMONT, (Jan-Adam-Hendrik) te Vaals.
GILLISSEN, (Pieter) te Gulpen.	VAN DE WEYER, (Egidius) te Kuytsel.
HOLLMANN, (Jan-Simon) te Gulpen.	VAN DEN BENNET, (Michiel) te Mechelen.
KLEIN, (Frans-Jozeph) te Vaals.	VAN FELSER, (Antoon) te Vaals.
LANGOHR, (Jan-Willem) te Vaals.	VAN STERNBACH, (Constantinus) te Vaals.
MERCKELBACH, (Mathys) te Wiltzen.	VAN STRAUCH, (Casper) te Vaals.
PLEERBOOM, (Pieter) te Gulpen.	VLIECKS, (Michiel) te Mechelen.
PENNERS, (Jan-Louis) te Bockholt.	VONCKEN, (Willem) te Gulpen.
RADEMAKERS, (Gerrit) te Vaals.	VON THYMUS, (Theodor) te Eys.
RENARDY, (Eugenius) te Vaals.	WATRIN, (Willem-Jacobus) te Eys.
RHOEN, (Hendrik) te Bockholt.	WOUTERS, (Willem) te Gulpen.
ROYEN, (Pieter) te Vaals.	
SCHYNS, (Jan-Geerd) te Eys.	

Opgemaakt te Maastricht, den 3 Mei 1818.

De Gouverneur der provincie Limburg,

C. DE BROUCKERE.

maar hij bleef aan tot 1820, omdat in de tussentijd geen vervanger voor hem kon worden gevonden. Hij was op 23 november 1819 tot raadslid van Maastricht gekozen, en de volgende dag werd hij voorgedragen als burgemeester. Deze voordracht werd gevolgd door Willem I, en op 23 juni 1820 werd Hennequin geïnstalleerd als één van de drie burgemeesters van Maastricht. Op 10 maart 1821 werd Hennequin alweer ontslagen als burgemeester, samen met negen raadsleden, vanwege de schutterrijkwestie.⁴⁴ De schutterrijkwestie, en de rol van Hennequin en diens medestanders daarbij, is elders uitgebreid beschreven.⁴⁵

In 1821 vergaderden Provinciale Staten gedurende negen dagen tussen 3 en 18 juli.⁴⁶ Juist in die periode vond de eindfase van het geruchtmakende proces tegen Hennequin vanwege de schutterrijkwestie plaats. Griffier Pillera meldde de gouverneur op 9 juli, dat hij op 10 juli in Luik moest getuigen in dat proces, en dus die dag niet bij de vergadering van Provinciale Staten aanwezig kon zijn. Hoewel Provinciale Staten zich officieel niet met de Maastrichtse schutterrijkwestie bezig hielden, had die toch wel enige invloed op de besprekingen. De Koning had op 24 maart beslist, na de Raad van State gehoord te hebben, dat de onvolledige gemeenteraad van Maastricht zijn werkzaamheden kon voortzetten totdat de raad weer aangevuld zou zijn. Statenleden De Wymar de Kirchberg en Surlet de Chokier meenden, dat de verkiezing van Mockel en Colpin als vertegenwoordigers van de stad Maastricht ongeldig was, omdat er geen quorum in de Maastrichtse gemeenteraad aanwezig was geweest. Surlet stelde voor, het Statenlidmaatschap van Mockel en Colpin op te schorten en daartoe een eer-

biedig adres aan de Koning aan te bieden. Dit voorstel werd met dertien tegen twaalf stemmen verworpen, zodat Mockel en Colpin (die tijdens de bespreking de vergaderzaal hadden moeten verlaten) hun plaatsen konden innemen. Dit onderwerp was overigens maar een kleinigheid in de volle agenda van de Staten, die de gebruikelijke onderwerpen bevatte, zoals het jaarrapport van Gedeputeerde Staten, verificatie van de recente verkiezingen, verkiezing van nieuwe gedeputeerden, begroting, openbare werken en enkele problemen in en tussen gemeenten. Het Tweede Kamerlid Van Aefferden werd herkozen voor een tweede termijn.

In 1822 waren er drie vergadersessies van Provinciale Staten, een ongebruikelijk korte gewone vergadersessie met vijf vergaderdagen tussen 2 en 9 juli, en twee buitengewone van vier vergaderdagen in oktober en twee vergaderdagen in december.⁴⁷ De gewone vergadering verliep volgens het geijkte patroon. De 59 aanwezige Statenleden herkozen Membrède als lid van de Tweede Kamer, en kozen De Borchgrave als tweede lid van de Tweede Kamer, ter vervanging van de aftredende De Leonaerds, in beide gevallen met absolute meerderheid in de eerste stemronde. De beide buitengewone vergadersessies waren belegd om specifieke belastingen en uitgaven voor het komende jaar te bespreken. Naast het nieuwe systeem van uitgaven ten laste van de provinciale opcenten, was het belangrijkste hierbij de accijns op het gemaal, die in de Zuidelijke Nederlanden tot veel verzet leidde.⁴⁸ In een circulaire van 27 september 1822 had de minister van staat en directeur-generaal van de generale directie van de ontvangsten, Appellius, alle Provinciale Staten in het Koninkrijk gelast in

44 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, derde stuk, 78-79; Kellens, 'Jean-François Hennequin', 67-68.

45 Kellens, 'Jean-François Hennequin', 68-69; Hennequin, *Précis*; Jacobs, *Grenzen verlegd*, 304-314.

46 RHCL 04.01 inv.nr. 2791.

47 RHCL 04.01 inv.nr. 2791.

48 Demoulin, 'Un impôt impopulaire'.

oktober bijeen te komen voor de bespreking van de wet op het gemaal, die zojuist door Tweede en Eerste Kamer was aangenomen, zij het met vrijwel alle Zuidelijke vertegenwoordigers tegen.⁴⁹ Er waren veel klachten van de Limburgse Statenleden over het nieuwe financiële beleid, maar op 15 oktober werd toch een herziene begroting voor 1823 aangenomen. Wel stelden Provinciale Staten een lange brief aan de Koning op, waarin de financiële nood werd geklaagd. De Staten weigerden om een voorstel te doen over de inning van de belasting op het gemaal, omdat men te weinig inzicht in de materie zei te hebben. De wetstekst was inderdaad uitermate gecompliceerd. Daarop droeg de Koning de Staten op om in een extra vergadering het door hem op 11 november 1822 vastgestelde reglement op de inning van de gemaalbelasting te bespreken. Op 11 december aanvaardden de Limburgse Staten dit reglement met 35 tegen 8 stemmen, en spraken hun voorkeur uit om de belasting in de landelijke gebieden per abonnement te laten betalen in plaats van per geval. Het verzet tegen de gemaalbelasting duurde voort totdat zij per 1 januari 1830 werd afgeschaft. Dit verzet doet denken aan de weerzin van de bevolking tegen de *droits réunis* in de Franse tijd.

Van de vergadersessie van 8 tot en met 18 juli 1823⁵⁰ zijn alle documenten uitsluitend in het Nederlands, ten gevolge van het Taalbesluit, dat bepaalde dat vanaf 1 januari 1823 alle officiële documenten in Limburg in het Nederlands opgesteld dienden te zijn. Slechts twee korte notities van Jacob Antoon Wilmar waren nog in het Frans. Wilmar was in de buitengewone vergadering van december 1822 geïnstalleerd als vervanger van het Statenlid Corten, die was overleden. In volgende jaren kwam de Franse taal toch weer enigszins terug in de archief-

stukken, met name in de korte werkverslagen van sommige secties. Provinciale Staten volgden in 1823 de gebruikelijke procedures en agenda. Bij Koninklijk Besluit van 7 april 1823 was een verplicht format vastgesteld voor provinciale begrotingen, omdat er tot dan verschillen tussen de provincies waren. Op 14 juli aanvaardden de Provinciale Staten, na uitvoerige discussie in de secties en na aanneming van enkele amendementen, de door Gedeputeerde Staten voorgestelde begroting voor 1824, en stuurden deze naar de Koning ter goedkeuring en opname in de Rijksbegroting. Wel werd de Koning gewezen op de te krappe financiële middelen voor de provincie. Omdat het Tweede Kamerlid Membrède was benoemd tot gouverneur van de provincie Antwerpen, kozen de Statenleden De Leonaerds d'Achel als zijn vervanger. Tegelijkertijd werd Kerens de Wolfrath herkozen als Limburgs lid van de Tweede Kamer.

In een gedrukte missive van 22 juni 1824 droeg Willem I, via de minister van Binnenlandse Zaken, alle provinciale besturen op om voorstellen te doen voor de herziening van de reglementen voor de plattelandsgemeenten, waarbij de minister een aantal suggesties deed.⁵¹ Het bestaande reglement van bestuur voor het platteland van de provincie Limburg was vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 14 februari 1818 nr. 95. Statenlid Michiels van Verduynen, tevens arrondissementscommissaris en milite-commissaris van Roermond, deed uitvoerige voorstellen voor deze herziening van de lokale reglementen, waarbij de nadruk lag op vergroting van de doelmatigheid van bestuur. Ook stelde een commissie van Statenleden, onder leiding van Colpin (wiens vader lid van de *conseil général* van Nedermaas was geweest), in het Frans een uitgebreid rapport op met haar

49 *Pasinomie*, tweede serie, deel 6, 393-416.

50 RHCL 04.01 inv.nr. 2792.

51 RHCL 04.01 inv.nr. 2792.

opvattingen over een herzien plattelandsreglement. Tegen dat rapport tekende Michiels van Verduynen op 19 juli bezwaar aan. Het leek hem of de opstellers de Franse wet van 28 Pluviôse VIII (17 februari 1800) volgden. Zijn grootste bezwaar was, dat de opstellers de schouten onbezoldigd wilden laten zijn, zoals de *maires* in de Franse tijd. Het rapport werd, samen met de tekst van Michiels van Verduynen, plenair besproken, waarbij per artikel werd gestemd, en enkele amendementen op het commissievoorstel werden aangenomen.

Een tweede missive van de minister van Binnenlandse Zaken, van 30 juni 1824, vroeg om voorstellen voor de herziening van de reglementen van de samenstelling der Provinciale Staten, waarbij de minister weer een groot aantal suggesties voor nadere bestudering deed. Op 20 juli bespraken de Staten een uitgebreid voorstel (in het Frans en het Nederlands) voor herziening van het Statenreglement door een interne commissie onder leiding van Pieter Willem (Guillaume) de Liedel de Well. Dit vergaderjaar waren enkele teksten van de secties weer in het Frans, omdat een aantal leden niet met het Nederlands uit de voeten kon. Het gebruik van het Frans voor sectieverslagen nam verder toe in de volgende jaren.

De gemaalbelasting hield Provinciale Staten ook dit jaar weer bezig. Als er dan toch betaald moest worden, verzochten vele schouten en schepenen om in 1825 de gemaalaccijns per admodiatie⁵² te mogen betalen, en niet per directe collecte. Maar de gemeente Peer wilde juist per directe collecte betalen, want de inwoners waren zo arm, dat ze vooral aardappels en boekweit aten, en boekweit viel niet onder de gemaalwet.

Van Aefferden werd herkozen als Limburgs lid van de Tweede Kamer, met 49 van 59 stemmen. Hij bedankte Provinciale Staten daarvoor in een briefje van 10 juli 1824, met de opmerking: 'Koning en Vaderland zal steeds mijne leus zijn'. In 1824 werd Charles Marie Joseph Ghislain de Brouckère tot Statenlid gekozen voor de landelijke stand in het district Meerssen. Hij was de zoon van de gouverneur, en werd meteen ook tot gedeputeerde gekozen.

De gebruikelijke verificatie van de verkiezingsresultaten aan het begin van de vergadersessie van de Limburgse Provinciale Staten in juli 1825 gaf een aardig voorbeeld van de mobiliteit van Statenleden.⁵³ Ruys de Beerenbrouck bleek zowel voor de stedelijke stand in Hasselt als voor de landelijke stand in Zonhoven gekozen te zijn. Hij opteerde voor de stad Hasselt, zodat vervanger Jan Jans voor Zonhoven plaats nam. Karel (Charles) Ruys de Beerenbrouck was in 1816 benoemd tot lid van de Provinciale Staten voor Kessel, was in 1820 gekozen voor Heythuysen, en had in september 1824 op zijn verzoek ontslag gekregen, om in het arrondissement Hasselt te gaan wonen.⁵⁴ Omdat het landelijke district Heythuysen vanaf september 1824 niet meer was vertegenwoordigd, werd daar op 1 juni 1825 gestemd, waarbij zijn jongere broer Albert Joseph Thomas Ruys werd gekozen. Bij de ridderschapverkiezing van 1825 was door de 28 aanwezige edelen jhr. de Pollart uit Roermond gekozen tot Statenlid, maar die nam de benoeming niet aan. Op 23 juni 1825 vroeg gouverneur De Brouckère daarom aan de minister van Binnenlandse Zaken of nu de gekozen plaatsvervanger moest aantreden (volgens het oude reglement van 1818) of dat de ridderschap een nieuwe verkiezing moest orga-

52 Admodiatie betekende dat de verschuldigde gemaalbelasting, volgens een geraamde opbrengst, per jaar collectief aan een dorp of gemeente werd opgelegd, en vervolgens omgeslagen. In de archieven worden ook wel de termen 'afkoopsom' of 'abonnement' gevonden.

53 RHCL 04.01 inv.nr. 2793.

54 NNBW deel 9 kolommen 910-911.

niseren (volgens het nieuwe reglement van 1825). In de notulen valt op, dat tijdens de vergaderingen in 1825 geen aandacht werd besteed aan dit nieuwe Statenreglement, dat op 30 mei 1825 was ingegaan. In 1825 werden De Borchgrave en De Leonaerds herkozen als Limburgse leden van de Tweede Kamer.

De archiefstukken behorend bij de vergadersessie van 1826 bevatten de tekst van de gebruikelijke openingstoespraak van de gouverneur, in zijn eigen handschrift.⁵⁵ Deze toespraak is voor het eerst in het Nederlands. De installatie van nieuwe leden gold ook Surllet de Chokier, die in 1825 was gekozen, maar toen wegens ziekte niet aanwezig kon zijn. Hij stond in regeringskringen bekend als lastig. De verkiezing tot Statenlid van burgemeester Joannes Arnoldus van den Berck⁵⁶ door de stad Sint-Truiden werd ongeldig verklaard wegens geconstateerde onregelmatigheden. Charles de Brouckère jr. werd met 47 stemmen tot lid van de Tweede Kamer gekozen, als opvolger van het aftredende Tweede Kamerlid Kerens de Wolfrath. Kerens de Wolfrath kreeg bij deze stemming slechts negen stemmen. De Brouckère jr. ontpopte zich in de Tweede Kamer al snel als tegenstander van Willem I en diens regering, tot verdriet van zijn vader.⁵⁷ Het voorstel van Statenlid Colpin, om voortaan altijd een kopie van de processen-verbaal van de Statenvergaderingen naar de minister van Binnenlandse Zaken te zenden, werd aangenomen. De vergadersessie van 1826 werd op 15 juli gesloten. Er leek dit jaar wat minder intensief vergaderd te zijn.

Op de eerste dag van de vergadersessie van 1827 vond weer de evaluatie van de recente verkiezingen plaats.⁵⁸ Voor de in 1826 opengebleven plaats van de stad Sint-Truiden werd Werner-Joseph (de) Lamberts-Cortenbach geïnstalleerd.⁵⁹ Bij de verkiezing van kiesmannen in het kiesdistrict Oirsbeek bleken in de gemeenten Spaubeek en Schinnen onregelmatigheden te hebben plaatsgevonden. Op last van Gedeputeerde Staten waren de in die gemeenten uitgebrachte stemmen niet meegeteld, wat volgens Destouvelles niet tot de bevoegdheden van Gedeputeerde Staten hoorde. Over de gang van zaken in Oirsbeek waren bij de Koning klachten ingediend door inwoners uit het district en ook door de niet herkozen Jan Kerkhoffs uit Nuth. Er was ook een opinie van de arrondissementcommissaris hierover. Provinciale Staten besloten de toelating van het in Oirsbeek gekozen Statenlid Jan Reijnier Lemmens (notaris te Geleen) op te schorten tot de Koning een uitspraak had gedaan. Statenlid Colpin stelde voor de verkiezing van een nieuw lid van de Tweede Kamer (in plaats van de aftredende Van Aefferden) en van nieuwe gedeputeerden uit te stellen, totdat de kwestie Oirsbeek was opgelost. De gouverneur en de Statenleden Destouvelles en Surllet waren het daar niet mee eens, en meenden dat Provinciale Staten zelf een beslissing konden nemen. De gouverneur bracht dit in stemming, en de uitslag was 25 tegen 22 om de beslissing over Oirsbeek aan de Koning te laten en om door te gaan met de verkiezing voor de Tweede Kamer. Daarop werd De Liedel de Well door 32 van de 56 aanwezige Statenleden tot lid van de Tweede Kamer gekozen, maar pas in de derde stemronde tussen hem en Ruys.

55 RHCL 04.01 inv.nr. 2793.

56 Burgemeester Van den Berck heeft memoires geschreven van zijn bestuurlijke wederwaardigheden in de Franse tijd en onder het Verenigd Koninkrijk tot en met de Belgische Opstand.

57 NNBW deel 9 kolommen 102-106.

58 RHCL 04.01 inv.nr. 2794.

59 Werner-Joseph de Lamberts-Cortenbach was een jongere broer van Ernest de Lamberts de Cortenbach.

Op 27 maart 1827 had Administrateur voor het Binnenlands Bestuur Vollenhoven aan Provinciale Staten geschreven, dat de Koning wilde dat het *Reglement bepalande de wijze waarop het gezag en de magt door de provinciale Staten, overeenkomstig de Grondwet, wordt uitgeoefend* (dat uit 1818 dateerde) in overeenstemming werd gebracht met het in 1825 vernieuwde *Reglement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg*. Op 16 juli formuleerden Provinciale Staten voor dit ordereglement een ontwerp met 38 artikelen, waarover stuk voor stuk werd gediscussieerd en gestemd.

In het Koninkrijk der Nederlanden werd gewerkt aan een nieuw wetboek van strafrecht. In verband daarmee zond Jean François Hennequin, als ‘ancien bourgeois maître’ en ‘en ma qualité de citoyen’ op 11 juli 1827 een verzoek aan Provinciale Staten om zich uit te spreken over de wenselijkheid van juryrechtspraak bij criminele rechtspleging, en meer in het algemeen voor een ‘législation libérale et humaine’. Dit voorstel werd uitgebreid besproken, eerst in de secties en daarna plenair. De gouverneur oordeelde dat dit soort zaken van algemeen belang volgens de grondwet niet bij Provinciale Staten thuishoorde. Artikel 151 van de grondwet bepaalde, dat alleen zaken van provinciaal belang bij Koning of Staten-Generaal ahangig gemaakt mochten worden, en artikel 161, dat petities alleen zaken mochten betreffen die onder de eigen verantwoordelijkheid vielen. Statenlid Destouvelles bestreed dat dit hier het geval was. In de plenaire vergadering werd het voorstel van Hennequin met 29 tegen 18 stemmen verworpen. Het is duidelijk, dat er een meer oppositionele wind ging waaien in de Limburgse Provinciale Staten.

Op basis van een uitgebreid rapport van Gedeputeerde Staten en een beslissing van de

minister van Binnenlandse Zaken werd de in 1827 gekozen Jan Reijnier Lemmens toegelaten als lid van Provinciale Staten op de eerste vergaderdag van het jaar 1828.⁶⁰ De regeringsgezinde Guillaume George François de Borchgrave werd herkozen tot lid van de Tweede Kamer met 29 van 56 stemmen, waarvoor hij de Staten in een brief bedankte. Opvallender was, dat het tweede lid van Provinciale Staten dat tot lid van de Tweede Kamer werd gekozen, Surllet de Chokier was, in de tweede stemronde, met 32 van 56 stemmen. Surllet was al Tweede Kamerlid geweest van 1815 tot 1818, maar in 1818 niet herkozen. Hij was geleidelijk meer oppositioneel geworden, zoals bleek uit zijn interventies in de Provinciale Staten. Gouverneur de Brouckère zag zijn verkiezing tot lid van de Tweede Kamer in 1828 als een nederlaag, hetgeen mogelijk heeft bijgedragen aan zijn ontslagname als gouverneur en benoeming tot lid van de Eerste Kamer.⁶¹

Er was in 1828 in Provinciale Staten weer uitgebreid aandacht voor de gemaalbelasting. De Koning wilde die voortaan in geld en niet in natura laten betalen, en Gedeputeerde Staten hadden dat in een resolutie van 15 januari 1828 overgenomen. Deze resolutie werd voorlopig goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 11 februari 1828, in afwachting van discussie in Provinciale Staten. Provinciale Staten wezen, met 54 stemmen, betaling in geld af, zoals zij dat al in 1827 hadden gedaan, en besloten de Koning eerbiedig vragen het besluit in te trekken. Meer in het algemeen stelde Statenlid Werner de Lamberts-Cortenbach zijn medeleden voor om de Koning te vragen ‘l’ignominieux impôt mouture’ af te schaffen. Zij moesten volgens hem niet bang zijn voor een veto van de gouverneur, want het ging niet om een resolutie of een reglement, maar om een wens. Als een gezamenlijke wens toch buiten hun

60 RHCL 04.01 inv.nr. 2794.

61 Ramakers, ‘Charles de Brouckère’, 22-23; NNBW deel 9 kolom 102.

bevoegdheid viel, dan kon ieder lid afzonderlijk een persoonlijke wens aan de Koning sturen. Het voorstel werd aangenomen met 33 tegen 20 stemmen, maar de gouverneur weigerde te tekenen.

De verschillende secties hadden verder nogal wat bezwaren tegen de door Gedeputeerde Staten voorgestelde begroting voor 1829. In een brief van 5 juli 1828 vroegen vooraanstaande Maastrichtenaren aan Provinciale Staten om voortaan de provinciale begrotingen te publiceren. De brief was ondertekend door bekende oppositionele burgers, zoals Roemers, Bosch, Coenegracht, Bonhomme, Hennequin en Weustenraad. Provinciale Staten gingen akkoord met publicatie met 28 tegen 25 stemmen, en verzochten Gedeputeerde Staten om dit verzoek door te geleiden naar de Koning. Gedeputeerde Staten bespraken dit verzoek op 28 juli en verstuurden het. Op 15 december 1828 besliste Willem I, dat provinciale en gemeentelijke begrotingen niet zonder zijn toestemming mochten worden gepubliceerd in het Administratief Memoriaal.⁶² Nog een ander teken van politieke onrust was de bespreking door de Staten van een aan hen gerichte brief van 11 juli 1828. Daarin kopieerden vele notabele Maastrichtenaren, deels dezelfde als in de hierboven vermelde brief, de brief die Hennequin ('dont le souvenir nous sera toujours précieux') vorig jaar had geschreven over het opnieuw instellen van juryrechtspraak, waaraan zij toevoegden dat zij het hiermee volledig eens waren. Provinciale Staten verwierpen echter het voorstel om de Koning eerbiedig om instelling van juryrechtspraak te vragen, met 31 tegen 23 stemmen.⁶³

De vergadersessie van 1829 werd voorgezeten door de nieuwe gouverneur, Maximilien de Beeckman, die de Koning prees en de Statenleden om goede samenwerking vroeg.⁶⁴

In een brief van 21 maart 1829 had minister van Binnenlandse Zaken Van Gobbelschroy aan De Beeckman gevraagd of er in verschillende kiesdistricten ontoelaatbare druk werd uitgeoefend ten faveure van bepaalde kandidaten. De gouverneur liet dit onderzoeken, onder andere door districtscommissaris Ruys van Hasselt en procureur-crimineel Cruys, maar er bleken geen strafbare feiten te zijn.⁶⁵ Het onderzoek van de volmachten van de nieuw gekozen leden leidde dat jaar wel tot uitgebreide discussie. Baron Willem de Crassier had in 1828 ontslag gevraagd en eervol gekregen, zodat baron Kaspar de Weichs de Wenne in 1829 zijn vervanger namens de ridderschap werd. Die verklaarde echter niet in het Rijk geboren te zijn en geen bewijs van naturalisatie te kunnen tonen; dat had hij gevraagd noch gekregen. Omdat hij zowel in 1814 van de Noord-Nederlandse als in 1815 van de Zuid-Nederlandse notablenvergadering deel uitmaakte,⁶⁶ werd hij toch geïnstalleerd. De Marchant en vooral Destouvelles zeiden dat er vergelijkbare gevallen waren geweest: d'Emminghaus, De Danner en De Lommessen. Bovendien was De Crassier bij zijn aantreden in 1821 zelf al een vervanger geweest, namelijk van Kerens de Wolfrath, die toen lid van de Tweede Kamer werd. In het kiesdistrict Borgloon waren in verschillende gemeenten stemgerechtigden niet in de gelegenheid gesteld om te stemmen, onder andere in Wellen, Ulbeek, Kerniel en Vliermaal. Lambert Raymaeckers was namens Borgloon tot Statenlid gekozen, maar die verkiezing werd niet aanvaard door

62 RHCL 04.01 inv.nr. 3153.

63 Zie ook Jacobs, *Grenzen verlegd*, 322-323.

64 RHCL 04.01 inv.nr. 2795; Ramakers schreef een korte biografie van De Beeckman, zie literatuurlijst.

65 RHCL 04.01 inv.nr. 376.

66 Smeets, 'De notablenvergaderingen', 53; RHCL 04.01 inv.nr. 2795.

Gouverneur Maximilien de Beeckman de Libersart (1781-1834), de tweede voorzitter van de Provinciale Staten van Limburg. *Collectie Gouvernement Maastricht.*

Provinciale Staten. Op 11 juli protesteerde een aantal stemgerechtigden uit de betrokken gemeenten dat zij nu niet in de Staten vertegenwoordigd waren, maar uit andere brieven uit het district Borgloon bleek dat er verschillende meningen waren over wat er was voorgevallen. In het kiesdistrict Beringen waren slechts acht kiesmannen gekozen in plaats van de benodigde twaalf, maar dat district had daarvoor toestemming. In 1819 hadden Provinciale Staten al geconstateerd, dat in Beringen te weinig personen aan de census voldeden. In Beringen was Jan Joseph Elens gekozen tot Statenlid, maar die had zelf onvoldoende belasting betaald, zodat zijn verkiezing dus ongeldig werd verklaard. Ook in andere gemeenten zouden kiesmannen niet aan de eisen hebben voldaan, bijvoorbeeld in Oirsbeek. Derhalve legden maar 20 van de beoogde 22 nieuwe leden de eed af. Na twaalf jaar afwezigheid uit Provinciale Staten was Hennequin in 1829 één van de nieuwe leden, voor het kiesdistrict Eijsden. Op 9 juli 1829 werd het aftredende Tweede Kamerlid Charles de Brouckère jr. herkozen met 30 van 57 stemmen, tegen Michiels van Verduynen 23.⁶⁷ In een Frans briefje bedankte hij zijn collega's hiervoor.

In het vergaderjaar 1829 bespraken de Staten de eventuele samenvoeging van kleine gemeenten en de herindeling van administratieve districten, om ze in overeenstemming te brengen met gerechtelijke kantons. Provinciale Staten meenden, dat samenvoeging de toestemming van de betrokken gemeenten vergde, maar stemde wel in met een aantal voorstellen van Gedeputeerde Staten tot samenvoeging.

Minister van Binnenlandse Zaken Van Gobbelschroy had Provinciale Staten van Limburg en andere provincies op 19 oktober 1828 geschreven dat de Koning 'met ongenoegen

had ontwaard' dat Provinciale Staten zich bezighielden met onderwerpen die niet aan dat college waren opgedragen. In een krachtig geschreven betoog van 10 juli 1829 verzette Statenlid Werner de Lamberts-Cortenbach zich hiertegen. Hij vond dat Provinciale Staten alle zaken konden behandelen die de belangen van de provincie aangingen. De verschillende secties waren het hiermee eens. In een ander memo vroeg Werner de Lamberts-Cortenbach aandacht voor de vrijheid van onderwijs, waarvan hij meende dat de Staat die ondermijnde, door binnen het openbaar onderwijs geen religieuze instructie toe te staan.

Naar aanleiding van het verzoek van Provinciale Staten uit 1828, schreef Administrateur voor het Binnenlands Bestuur Vollenhoven op 15 juni 1829 dat de Koning, alvorens te beslissen, van Provinciale Staten wilde weten, wat de redenen waren dat zij de provinciale begroting wilden publiceren in het Administratief Memoriaal; wogen de voordelen wel op tegen de nadelen? De secties waren van mening, dat dergelijke publicatie een normale zaak moest zijn in een constitutionele monarchie, ook voor lokale begrotingen, en gaven vele redenen aan om wel tot publicatie over te gaan. Zoals steeds was Destouvelles hierbij weer heel actief. In een brief van 17 juli 1829 aan Provinciale Staten stelden de leden d'Arshot, Hennequin, De Loë, De Pitteurs-Hiegaerts⁶⁸, Vliegen en De Geloës voor om alle goedgekeurde processen-verbaal van Statenvergaderingen ter beschikking van de twee Maastrichtse kranten te stellen. De volgende dag trokken zij dit voorstel weer in. Op de laatste vergaderdag werd een voorstel, onder andere van Destouvelles, besproken om de Franse taal weer toe te staan in onderhandelingen tussen particulieren en voor de rechtbank. Ruys en Michiels van Verduynen, die beide

67 Zie ook: Ramakers, 'Maximilien de Beeckman', 36-37.

68 Twee broers De Pitteurs-Hiegaerts waren lid van de Provinciale Staten van Limburg: Antoine Joseph Théodore vanaf 1822 voor de stedelijke stand (Sint-Truiden) en Charles Lambert Balthasar voor de landelijke stand (Brustern); het is niet duidelijk wie van beiden hier is bedoeld.

tevens districtscommissaris waren, verklaarden dat de meeste lokale autoriteiten volstrekt geen Frans verstonden en dat het Nederduits nu op alle scholen werd onderwezen. Zij werden hierin bijgevallen door Schoenmaeckers. De Beeckman benadrukte het grote belang van de nationale taal in dit gewest. Hij bracht in stemming of Provinciale Staten aan Gedeputeerde Staten moesten vragen om de Koning te verzoeken het vrije gebruik van de Franse taal in onderhandelingen tussen particulieren en voor de rechtbank weer toe te staan. Dit voorstel werd aangenomen met 39 tegen 15 stemmen. Rouffaers, Brants, Michiels van Verduynen, Vullens en Roosen vroegen om hun tegenstem te notuleren. Op 28 juli bespraken Gedeputeerde Staten het verzoek van Provinciale Staten van 18 juli om een adres te richten aan de Koning voor het vrije gebruik van de Franse taal. Gedeputeerde Wilhelmus de Liedel de Well (zoon van Pieter Willem), de gouverneur en de griffier werden belast met het opstellen van een ontwerp voor dit adres. De Beeckman sloot de vergadering van Provinciale Staten op 18 juli met een verzoenende toespraak. Ondanks onenigheid werkten we volgens hem allen voor de goede zaak. Hij pleitte voor gematigdheid, en eindigde met 'Leve de Koning!'. Het was dit jaar een roerige vergadersessie geweest. In hetzelfde jaar 1829 werd de Limburgse afdeling van de *Association Constitutionnelle* opgericht, een oppositionele groepering, waarvan in Limburg onder andere Statenleden Hennequin, Destouvelles en Werner de Lamberts-Cortenbach en Tweede Kamerleden De Brouckère jr. en Surlet de Chokier lid waren. De afdeling werd geleid door Hennequin. In 1828 en 1829 werden vanuit de Zuid-Nederlandse bevolking verschillende petitie's over grieven georganiseerd, maar de bijdrage van Limburg in deze petitiebewegingen was uiterst beperkt.⁶⁹

De vergadersessie van Provinciale Staten van juli 1830 werd geopend met een lange en belangwekkende toespraak van gouverneur De Beeckman.⁷⁰ De kern daarvan was, dat de Koning aan vele wensen van Provinciale Staten tegemoet was gekomen. Op 10 december 1829 had hij de bepaling in de provinciale, stedelijke en landelijke reglementen, dat personen die waren ontslagen (anders dan op verzoek of eervol) niet benoembaar waren in openbare ambten, ingetrokken. De Franse en Nederlandse talen mochten nu vrij gebruikt worden. De bevoegdheden van Provinciale en Gedeputeerde Staten zouden niet meer worden ingeperkt. De vrijheid van onderwijs werd gegarandeerd bij Koninklijk Besluit van 27 mei 1830. De processen-verbaal en begrotingen van Provinciale Staten konden gepubliceerd worden, onder bepaalde voorwaarden. De gemaalbelasting was afgeschaft. In het bisdom Luik (waar ook Limburg onder viel) was, na een overeenkomst met de Paus, een bisschop benoemd. Bij voorstellen tot samenvoeging van kleine gemeenten zouden voortaan eerst in elke gemeente twaalf grondeigenaren worden gehoord. De Beeckman meende, dat de Staten hun waardigheid hadden weten te bewaren 'toen onbescheidene eischen de satirieke inmengingen van politieke dagbladen in ons midden trachtten in te voeren'. Hij wenst de komende vergadering 'kalmte, waardigheid en edele gezinning' toe, mede omdat de bezwaren en onrust van de vorige vergadering in 1829 waren opgelost. Op 22 juni 1830 had de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken Edmond de la Coste De Beeckman verzocht om in de aanstaande Statenvergadering de beleidswijzigingen van de regering te prijzen. Hij hoopte dat de Statenleden erdoor tevreden zouden zijn gesteld.⁷¹

69 Ramakers, 'Een schuldig pligt-verzuim?', 202-204.

70 RHCL 04.01 inv.nr. 2796.

71 RHCL 04.01 inv.nr. 376.

Pieter Willem de Liedel de Well werd herkozen als lid van de Tweede Kamer met 53 van 58 stemmen, waarvoor hij Provinciale Staten een bedankbriefje schreef, in het Frans. De in 1829 niet geheel regelmatig gekozen Raymaeckers van het kiesdistrict Borgloon werd, na discussie, met 53 tegen 2 stemmen nu wel toegelaten tot Provinciale Staten. Een van de nieuw gekozen Statenleden was Hieronymus Joannes Wilhelmus van Aken, namens het kiesdistrict Mechelen. Bij zijn verkiezing zouden ook onregelmatigheden hebben plaatsgevonden, maar met 41 tegen 12 stemmen werd hij, na uitgebreide discussie, toch toegelaten als Statenlid. Verschillende Statenleden, onder wie De Loë, De Billehé en Joppen de Beegden, stelden voor de Koning een dankbetuiging te sturen voor diens beslissing om het gebruik van het Frans en de vrijheid van onderwijs weer toe te staan. Dit voorstel werd aangenomen met slechts één stem tegen, maar niet werd aangegeven wie dat was. De Loë stelde ook voor om de Koning te vragen het Hooggerechtshof te verplaatsen van Den Haag naar een centraal gelegen stad in het Koninkrijk.⁷² Dit voorstel werd door Provinciale Staten aangenomen met 42 tegen 14 stemmen. Werner de Lamberts-Cortenbach vroeg Provinciale Staten om een voorstel van Gedeputeerde Staten af te keuren om financiële bijstand te onthouden aan arme ouders die hun kinderen niet naar de openbare school wilden sturen. Dat zou tegen de gewetensvrijheid zijn. Uit de notulen blijkt niet wat de Staten met dit voorstel hebben gedaan. Joppen de Beegden stelde voor de Koning te vragen om het Statenreglement zo te wijzigen, dat, indien klachten tegen een verkiezing in een landelijk district niet binnen tien dagen na 1 juni waren ingediend, Provinciale Staten deze klachten niet meer zouden behandelen, vanwege onvoldoende tijd om ze te onderzoeken. Met dit voorstel waren de Staten het echter in grote meerderheid niet eens.

Provinciale Staten keurden de door Gedeputeerde Staten opgestelde huishoudelijke begroting voor 1831 goed, met het verzoek aan de Koning om enige kortingen, die in 1830 waren toegepast, weer ongedaan te maken. De Staten voteerden een bijdrage van fl. 3.132 voor het Luikse bisschoppelijke paleis van de nieuwe bisschop Cornelis van Bommel, en het bijbehorende seminarie. De vergadersessie van 1830 eindigde met een dankzegging bij acclamatie aan de gouverneur voor zijn goede voorzitterschap. De sfeer was rustiger geweest dan in 1829, maar enkele weken later zou de Julirevolutie plaatsvinden in Parijs, en een maand daarna de Belgische Opstand.

Gedeputeerde Staten in 1818-1830

Aan de in 1816-1817 tot stand gekomen werkwijze van Gedeputeerde Staten veranderde weinig in de daarop volgende jaren. Gedeputeerden kwamen nog steeds regelmatig bijeen gedurende het hele jaar, met een frequentie van ongeveer twee vergaderingen per week. Alleen in de eerste helft van juli werd soms minder vergaderd, in verband met de bijeenkomsten van de Provinciale Staten, waarvan de gedeputeerden immers lid waren.

De onderwerpen waarmee Gedeputeerde Staten zich bezig hielden waren van heel uiteenlopende aard, zoals lokale administratieve en financiële zaken, gemeentebegrotingen, gemeenteschulden, lokale benoemingen, maatschappelijke zorg (medische zorg, zorg voor armen en bedelaars), onderwijs, kerkelijke zaken, belastingen (gemaalbelasting, patenten, grondbelasting, personele belasting, plaatselijke belastingen, tolleren), openbare werken (wegen, bruggen en rivieren), standaardisatie van maten en gewichten, en schutterijen en militie. Veel zaken werden aangedragen door de arrondissementscommissarissen, maar ook gemeenten, organisaties en burgers zochten

72 Op 16 oktober 1830 werd De Loë benoemd tot de eerste Belgische gouverneur van Limburg, zie Kellens, 'F.K.A. de Loë', 48.

Gezicht op het Gouvernement (links op de tekening) en de ruiterwacht aan de Bouillonstraat in Maastricht, gezien vanuit het noorden. Opschrift : "Hotel du gouvernement à Maestricht". Ca. 1850. RHCL, Gemeentearchief Maastricht, Collectie Van der Noordaa, cat.nr. 491.

contact. In de maand juni moesten steeds de stukken voor de aanstaande vergadering van Provinciale Staten worden opgesteld: het verslag over het afgelopen jaar en het voorstel voor de provinciale begroting voor het komende jaar. Na bespreking en eventuele aanpassing door Provinciale Staten werd de provinciale begroting eerst naar de Administrateur voor het Binnenlands Bestuur gestuurd voor eventuele opmerkingen. Daarna moest de provinciale begroting later in het jaar door de Koning worden goedgekeurd. Dat kon even duren; zo werd de provinciale begroting voor 1829 pas op 25 december 1828 goedgekeurd. Alle provinciale begrotingen en uitgaven werden achteraf gecontroleerd door de 'Algemeene Rekenkamer'. Alle gemeenten dienden hun begrotingen in te dienen bij Gedeputeerde Staten. Daar was soms enige aandrang voor nodig. Zo konden de begrotingen voor 1830 voor de gemeenten in het district Maastricht pas op 29 december 1829 worden vastgesteld. Ook voor het einde van het jaar moesten gemeenten bij Gedeputeerde Staten een lijst indienen met de gemeenteraadsleden die het komende jaar zouden aftreden en de voordrachten van het gemeentebestuur voor nieuwe raadsleden. Op 28 december 1829 keurden Gedeputeerde Staten alle voordrachten goed, op twee na.

Het is fascinerend om in de processen-verbaal van de vergaderingen van Gedeputeerde Staten en in het besluitenregister van de gouverneur te lezen hoe in de maanden september-december 1830, na bijna vijftien jaar gestage en tamelijk prozaïsche arbeid van het provinciebestuur, in korte tijd het politieke landschap geheel werd veranderd.⁷³ Het doet denken aan de plotseling ineensstorting van het Franse bewind in Nedermaas in december 1813-januari 1814. De namen van de gedeputeerden van de provincie

Limburg die dit overkwam staan in de tabel Gedeputeerden van de provincie Limburg, 1816-1831 (pagina 216).

Lokale bestuurders maakten zich al snel na het begin van de opstand in Brussel op 25 augustus 1830 zorgen.⁷⁴ Burgemeester Quix van Houthem schreef de gouverneur op 28 augustus, dat hij had vernomen dat er 'beroerte' was in Brussel, waarvan hij hoopte dat die niet zou overslaan, maar hij vroeg toch instructies voor de bescherming van de buskruitmolen in Houthem. Burgemeester De Pelser Berensberg van Vaals vroeg op 30 en 31 augustus 1830 om extra troepen, vanwege – veeleer economisch dan politiek geïnspireerde – onrust en plunderingen in Aken, Verviers en Aubel. Hij liet in Vaals 150 burgers en 18 ambtenaren patrouilleren. Op 31 augustus meldde burgemeester en postmeester Matthias Merckelbach van Wittem aan de gouverneur, dat hij bericht had gekregen dat opstandelingen van Aubel en Verviers op weg waren naar Gulpen, Wittem en Vaals. Daarom had hij gesommeerd om het rijkswapen van zijn posterij weg te halen. Hoewel hij de regering steunde, had hij dit vooral op verzoek van zijn vrouw gedaan, en vroeg hiervoor excuus. De drie hier genoemde burgemeesters bleven na de Belgische machtsovername in functie. De Kamer van Koophandel van Vaals sprak in een brief van 16 september aan de Koning haar steun uit aan de regering en hoopte dat de Staten-Generaal niet zouden besluiten tot splitsing van het Koninkrijk.

In het besluitenregister van de gouverneur lezen we pas op 18 september het eerste teken van de politieke onrust, en in de processen-verbaal van Gedeputeerde Staten op 30 september. Naast berichten van buitengewone aard liepen trouwens de gewone zaken tot en met november ook door. Op 18 september was er

73 RHCL 04.01 inv.nrs. 640 en 3153.

74 RHCL 04.01 inv.nr. 380.

sprake van plundering van de markt te Aubel op 30 augustus, waarop controleur d'Harvant te Vaals het grenskantoor te Vaals had laten beschermen, waarvoor hij door de gouverneur werd geprezen. Op 24 september besloot De Beeckman dat, gezien de verhoogde militaire uitgaven, stortingen in de rijkskas versneld dienden plaats te vinden. De werkzaamheden van het kadaster in enkele gemeenten (Bilzen, Borgloon en Maastricht-Zuid) werden opgeschort in verband met de legering van militairen aldaar. De gouverneur ging akkoord met het voorstel van het stadsbestuur van Sint-Truiden van 23 september om karren te vorderen voor militair transport. Op 28 september vaardigde De Beeckman gedeputeerden Pierre Kerens en Wilhelmus de Liedel de Well af naar Tongeren om de situatie te bezien. Die stad lag dicht bij Luik, dat in handen van de opstandelingen was, op de citadel na.

Op 30 september namen Gedeputeerde Staten een resolutie aan om 'den dienst der militaire kantonnementen en transporten [te] regelen in het wederzijds belang van de ingezetenen der provincie'; deze resolutie werd ter goedkeuring aan de Koning voorgelegd. Op 5 oktober vernamen Gedeputeerde Staten het Koninklijk Besluit van 23 september om vestingen in staat van oorlog of beleg te verklaren, en de proclamatie van generaal-majoor Dibbets, opperbevelhebber van de vesting Maastricht, dat de vesting vanaf 1 oktober in staat van oorlog was verklaard en vanaf 4 oktober in staat van beleg. Gedeputeerde Staten beslisten op 5 oktober geen ambtelijke stukken meer te zenden aan de gouverneurs en Staten van de andere Zuidelijke provincies, omdat onzekerheid bestond wie daar nu het gezag uitoefenden. In de maanden oktober en november verlieten tal van provinciale ambtenaren hun post, hetzij omdat zij de Belgische opstand steunden, hetzij omdat het werken hen onmogelijk werd

gemaakt. In die gevallen moest de gouverneur beslissen over ontslag, dan wel rechtmatig verlof, met al dan niet behoud van salaris. Op 11 oktober ontvingen Gedeputeerde Staten het bericht dat districtscommissaris Ruys van Hasselt genoodzaakt was zijn functies en residentie te verlaten, omdat Henri de Pitteurs⁷⁵ met een aanstelling van het 'Centraal Bestuur te Brussel' de macht had overgenomen.

Ook op 11 oktober ontvingen Gedeputeerde Staten een brief van de minister van Binnenlandse Zaken, gedateerd 6 oktober, met afschrift van het besluit van de Koning om het bestuur van de Zuidelijke provincies vanaf 4 oktober over te dragen aan zijn oudste zoon, Prins Willem van Oranje, de latere Koning Willem II. De minister deelde mee dat de Prins dit bestuur inmiddels had aanvaard. Op 12 oktober besloten Gedeputeerde Staten om de gemeentebesturen in het district Hasselt te vragen om alle plaatselijke voorvallen aan de Prins te Antwerpen te melden. Dit was ook de laatste dag dat Ernest de Lamberts de Cortenbach deelnam aan de vergaderingen. Op 14 oktober besloten Gedeputeerde Staten om de Prins een verklaring van verknochtheid te sturen. Pierre Kerens wilde deze verklaring door elk lid afzonderlijk laten ondertekenen, maar dat voorstel werd niet overgenomen, omdat twee gedeputeerden afwezig waren (De Lamberts en Julliot). Diezelfde dag besloten Gedeputeerde Staten, op voorstel van de gouverneur, een deputatie naar de Prins te sturen om de verknochtheid aan hem persoonlijk mee te delen. Tot leden van deze deputatie werden Joppen de Beegden, Schoenmaeckers en De Lamberts benoemd, en 'bij ongesteldheid van deze laatste' hem te vervangen door Petit. De deputatie moest ook instructies vragen aan de Prins over de voortgang van het provinciaal bestuur, en hoe om te gaan met een eventuele insluiting van Maastricht en met de instelling van een provinciaal

75 Neef van Antoine en Charles de Pitteurs-Hiegaerts.

bestuur door het ‘zoogenaamd Provisioneel Gouvernement’. Op 19 oktober bracht de uit Antwerpen teruggekeerde deputatie verslag uit. Gedeputeerde Staten besloten om de proclamatie van de Prins van 16 oktober aan alle plaatselijke besturen toe te sturen, maar alleen in het Frans, omdat de Nederlandse vertaling moeilijkheden zou kunnen opleveren. Pierre Kerens wilde aantekening in de notulen, dat hij zich tegen dat laatste verzette. De gouverneur stuurde daarop de griffier naar de opperbevelhebber, om de besluiten van Gedeputeerde Staten over de proclamatie van de Prins door te geven. In die proclamatie stelde de Prins zich aan het hoofd van een onafhankelijk België en stond hij de aangekondigde verkiezingen voor het Belgische Nationaal Congres toe.⁷⁶ Dobbets vertrouwde de opstelling van de Prins niet en antwoordde dat hij die ochtend een hoge officier naar Den Haag had gestuurd, om rechtstreeks van de Koning zijn instructies te ontvangen.

Gedeputeerde Staten bespraken een poging om welgezinde burgers in Maastricht bij het belang van het Huis van Oranje en de provincie Limburg te betrekken, maar besloten om de beslissing daarover tot de volgende dag uit te stellen, waarop Petit liet aantekenen dat alle uitsstel schadelijk was voor de belangen van de provincie. Na 19 oktober verscheen Julliot niet meer in de vergadering, klaarblijkelijk uit sympathie met de Belgische opstand. Op 20 oktober bespraken Gedeputeerde Staten nogmaals de eventuele raadpleging (‘kiezing’ of ‘kieswerk’) van burgers in Maastricht, zo mogelijk onder leiding van de Maastrichtse districtscommissaris Kerens de Wolfrath, maar stelden de beslissing weer uit, gezien de onzekere omstandigheden. Op 21 oktober besloten Gedeputeerde Staten dan, met toestemming van de gouverneur, tot het raadplegen van de Maastrichtse bevolking over de mate waarin

Gedeputeerde Staten gehoor moesten geven aan de oproep van de Prins. Pierre Kerens stemde tegen. Men besloot deze resolutie te laten drukken en aan te plakken. Het is uit de notulen niet duidelijk of Gedeputeerde Staten de Maastrichtenaren rechtstreeks de mogelijkheid wilden geven om voor het Nationaal Congres te stemmen, dan wel dit voorstel eerst aan een lokale stemming wilden onderwerpen. Van een stemming kwam het niet meer, omdat Willem I inmiddels zijn volmacht aan zijn zoon had ingetrokken (zie hieronder).⁷⁷ Gedeputeerde Staten riepen verder De Lamberts en Julliot nog op om zich te melden.

Op 26 oktober meldden Sittard en Roermond dat zij een burgerwacht oprichtten. De burgemeester van Gulpen berichtte, dat hij een schrijven van het Provisionele Gouvernement van België had gekregen om de gemaalbelasting over 1829 in de kas van de agent te Hasselt te storten. Gedeputeerde Staten ontvingen op 26 oktober van de minister van Binnenlandse Zaken een kopie van een Koninklijke Boodschap, en tegelijkertijd een besluit van de Prins over de behandeling van zaken in de Zuidelijke provincies. Districtscommissaris Michiels van Verduynen van Roermond meldde dat Charles de Brouckère jr. zijn functie en de archieven had overgenomen namens het Provisioneel Bewind.⁷⁸ In Venlo was een verkiezing geweest voor leden van het Nationaal Congres te Brussel. Gedeputeerde Staten besloten om alle lopende zaken, behalve die van lokale aard, aan te houden, gezien de omstandigheden. Op 4 november berichtte de gouverneur over twee Koninklijke Besluiten van 20 oktober, gepubliceerd in de Staatscourant van 25 oktober, waarin de Koning de opdracht aan de Prins introk, en de provinciebesturen van Limburg en Antwerpen opdroeg zich onder het gezag van de opperbevelhebbers in Maastricht en

⁷⁶ Witte, ‘De constructie van België’, 95; Ramakers, ‘Maximilien de Beeckman’, 39-40.

⁷⁷ Lemmens, *Aan vorst en vaderland verknocht*, 46-47.

⁷⁸ Ook in RHCL 04.01 inv.nr. 376.

Antwerpen te plaatsen. De Beeckman verzocht Dibbets op 22 november 1830 om gedeputeerden Joppen de Beegden, De Lamberts en Schoenmaeckers in de stad toe te laten in verband met de vergadering van Gedeputeerde Staten van 23 november.⁷⁹ Op 27 november ontvingen Gedeputeerde Staten echter een brief van Ernest de Lamberts de Cortenbach, waarin hij ontslag vroeg als gedeputeerde. Dit werd aanvaard, en ter goedkeuring aan de Koning voorgelegd. Op 21 december berichtte Dibbets, dat hij, namens de Koning, akkoord ging met eervol ontslag van De Lamberts. De jongere broer van Ernest, Werner-Joseph, die ook lid was van de Provinciale Staten, koos eind 1830 voor België. In 1834 werd hij Belgisch gouverneur van Limburg. Lodewijk (Louis) Julliot was de enige gedeputeerde die openlijk voor de Belgische zaak koos. De overige gedeputeerden die overbleven na het vertrek van Julliot en het ontslag van Ernest de Lamberts (Joppen de Beegden, Kerens, De Liedel de Well, Petit en Schoenmaeckers) waren tegenstanders van de Belgische omwenteling.

Generaal Dibbets had uiteraard fondsen nodig voor zijn troepen, en beval op 4 december, dat alle uitstaande belastingen voor 25 december moesten worden betaald. Op 8 december zette De Beeckman dit bevel om in een opdracht aan het Maastrichtse stadsbestuur en de belastingdienst. Vanaf 11 december viel ook de versnelde inning van accijnzen op bier en gedestilleerd en van overige heffingen onder dit bevel. Op 8 december had griffier Pillera enkele weken verlof gevraagd aan de gouverneur, en gedeputeerde Pierre Kerens nam zijn functie waar. Kerens was al op 2 oktober door De Beeckman aangewezen als zijn rechterhand en zo nodig plaatsvervanger. Op 24 december ontvingen Gedeputeerde Staten nog de begroting van Maastricht voor 1831. Op verzoek van de

opperbevelhebber besliste de gouverneur op 28 december om te verbieden om brandewijn te stoken uit koren, aardappelen en andere 'meelachtige zelfstandigheden', om graan te sparen in de belegerde stad. Op 31 december echter besloot de opperbevelhebber om voor het garnizoen een uitzondering te maken, zodat voor de militairen wel korenbrandewijn mocht worden gestookt en dat 'spoeling en afval van aardappelen' moest worden gebruikt voor het slachtvee van het garnizoen. Op 29 december ontvingen Gedeputeerde Staten de nieuwjaarswensen van de opperbevelhebber, met dank voor de goede samenwerking. Gedeputeerde Staten verzochten de gouverneur hun goede wensen aan de opperbevelhebber over te brengen, met vermelding van de verknochtheid van Gedeputeerde Staten aan Zijne Majesteit. Ook op 29 december vroeg Dibbets wel aan De Beeckman om te bezuinigen op het provinciaal bestuur, ten gunste van de militaire uitgaven.⁸⁰ De laatste vergadering van Gedeputeerde Staten in 1830 was op 31 december. De gouverneur deelde mee wat hij had teruggeschreven aan de opperbevelhebber. Als laatste onderwerp van 1830 bespraken Gedeputeerde Staten hoe zij om moesten gaan met de provinciale ambtenaren en hun betaling. Hun wereld was wel klein geworden, want het deel van Limburg dat nog in Nederlandse handen was, was beperkt tot Maastricht en Sint-Pieter.

Samenvattend kan men zeggen dat Willem I en zijn regering er in korte tijd in geslaagd zijn provinciale besturen in te stellen in de Zuidelijke Nederlanden, op basis van de grondwet van 1815. Hoewel vaak 1839 of zelfs 1867 wordt genoemd als het jaar waarin de Nederlandse provincie Limburg het licht zag, werd in de periode 1815-1830 de grondslag gelegd voor het Limburgse provinciebestuur, waarbij de Franse

79 Ook in RHCL 04.01 inv.nr. 376.

80 RHCL 04.01 inv.nr. 376.

bijdrage niet moet worden vergeten. Meerdere aspecten van dat provinciale bestuur zijn bij de grote grondwetsherziening van 1848 in stand gebleven, en zelfs tegenwoordig nog herkenbaar: het dagelijks bestuur van een provincie door de commissaris van de Koning en Gedeputeerde Staten, het verkiezen van Gedeputeerde Staten door Provinciale Staten, het voorzitterschap van Provinciale en Gedeputeerde Staten door de commissaris van de Koning, de verkiezing van één van beide nationale Kamers door Provinciale Staten, het toezicht op gemeenten door Provinciale Staten, het regelmatig aangepaste reglement van orde van Provinciale Staten, en de werkzaamheden van Provinciale Staten in kleinere commissies. De namen van de onderdelen van het provinciaal bestuur zijn al meer dan twee eeuwen onveranderd.

Het nieuwe bestuurs- en verkiezingsstelsel van 1815 bevatte elementen van het ancien régime en van de Franse overheersing, maar ook enkele nieuwigheden. Het bood meer politieke vrijheid dan het Franse stelsel, uiteraard binnen de grenzen van een autoritair landsbestuur volgens de Restauratie. Het bestuursmodel werd in Limburg niet betwist door het kleine deel van de bevolking dat er deel aan had. Wel ontstond er geleidelijk politieke oppositie binnen de Limburgse Provinciale Staten, vooral van Franstalige edelen en notabelen, die door het censuskiesrecht sterk waren vertegenwoordigd. De meerderheid bleef echter regeringsgezind. De snelle ondergang van het Nederlandse provinciale bestuur in Limburg eind 1830 werd veroorzaakt door een externe factor: de door de Franse revolutie van eind juli 1830 geïnspireerde Belgische opstand. Provinciale Staten kwamen niet meer bijeen na hun reguliere vergadering van begin juli 1830, en gouverneur De Beeckman en Gedeputeerde Staten probeerden daarna in een onoverzichte-

lijke situatie hun weg te vinden, zonder resultaat. Slechts één lid van Gedeputeerde Staten, Julliot, koos de Belgische zijde. Generaal Dibbets behield Maastricht voor de Koning, en de rest van Limburg werd Belgisch.

Epiloog

Het College van Gedeputeerde Staten van Limburg werd pas op 1 juli 1831 officieel opgeheven, en vervangen door de Provinciale Raad. Eerder, op 22 februari, hadden gedeputeerden Wilhelmus de Liedel de Well en Petit al ontslag gevraagd, dat hen de volgende dag eervol werd verleend door generaal Dibbets. Vanaf begin januari was er weinig te bespreken voor de gedeputeerden. Soms werden vergaderingen meteen weer gesloten bij gebrek aan stukken. Bij de vergadering van 8 maart was De Beeckman voor het eerst afwezig. Hij was naar Den Haag vertrokken voor een audiëntie bij de Koning en gesprekken met de minister van Binnenlandse Zaken, die uiteindelijk op zijn ontslag zouden uitdraaien.⁸¹ Bij zijn vertrek naar Den Haag liet De Beeckman Gedeputeerde Staten weten dat hij akkoord was met de wens van Willem I om in zijn afwezigheid Kerens het gouverneurschap te laten waarnemen. Dibbets keurde dat goed. Wel aanwezig op 8 maart waren voorzitter Kerens, gedeputeerden Schoenmaeckers (voor het eerst in 1831) en Joppen de Beegden, en griffier Pillera. Pillera was tot die dag afwezig geweest, en als griffier vervangen door Kerens. Op 15 april liet Dibbets weten, dat de Koning op 8 april Kerens tot waarnemend gouverneur had benoemd. Op 6 mei vernamen de gedeputeerden het besluit van Willem I van 27 april om Johan Eberhard Paul Ernst Gericke te belasten met het opperste burgerlijke gezag, als buitengewoon commissaris.⁸² Op 13 mei was Gericke voor het eerst aanwezig bij de vergadering van Gedeputeerde Staten, samen met

81 Ramakers, 'Maximilien de Beeckman', 41-44.

82 Zie Van Kempen, 'J.E.P.E. Gericke' voor diens biografie.

Schoenmaeckers, Joppen de Beegden, Kerens, en griffier Pillera. Het was Gericke kennelijk gelukt in de omsingelde stad te geraken. Op 27 mei zat Gericke nog een vergadering voor, maar niet meer de volgende vergadering van 3 juni. Hij was de hele periode 1831-1839 slechts enkele keren in Maastricht aanwezig: mei-juni 1831, november 1834, juni-juli 1835, augustus 1836, september-oktober 1837, september-november 1838, en vanaf juni 1839.⁸³ Hij werd ter plaatse steeds vervangen door Kerens.

De Provinciale Raad, die op 1 juli 1831 werd geïnstalleerd, bestond uit drie voormalige gedeputeerden: Pierre Kerens, Hubert Pieter Joppen de Beegden en Martinus Jacobus Schoenmaeckers, en één voormalig Statenlid: Arnold J.H.J. Bloemarts. Pillera was griffier van de Provinciale Raad tot april 1836, toen de Koning hem benoemde tot griffier van de Staten van Holland. Zijn waarnemer werd J. Schmalhausen, provinciaal commies, die Pillera eerder al had vervangen tijdens diens afwezigheid. Op 27 mei 1836 werd bekend dat de Koning op 9 mei jhr. A.F.C. (Fritz) Gericke, zoon van Johan Eberhard, had benoemd tot secretaris van de Provinciale Raad. Hij werd op 30 juni 1836 geïnstalleerd. Vanaf 1 juni 1838 was secretaris Gericke jr. afwezig wegens ziekte en op 31 mei 1839 werd zijn overlijden bekend gemaakt. Bloemarts nam het secretariaat waar. De aanvaarding door Willem I van de XXIV artikelen van het Verdrag van Londen op 14 maart 1838 werd niet vermeld in de notulen van de Provinciale Raad, maar in 1839 waren er wel voortekenen van verandering. Vanaf juni 1839 bleef Gericke permanent in Maastricht. Op 28 juni 1839 besliste hij dat de functies van hoofd van het bureau van het Provinciaal Gouvernement en van secretaris van de Provinciale Raad werden gescheiden. De eerste functie ging naar de uit Gent afkomstige baron Balthasar Marie Ghislain Borluut d'Hoogstraete, die al sinds

1836 referendaris in Maastricht was. Bloemarts bleef secretaris van de Provinciale Raad. Op 22 oktober 1839 overleed het lid van de Provinciale Raad Schoenmaeckers; hij werd voorlopig niet vervangen.

In 1840 kwam er duidelijk meer leven in de brouwerij. De Provinciale Raad hield zich nog steeds veel met lokale zaken in Maastricht en St. Pieter bezig, maar kreeg nu ook zaken voor het hele Hertogdom Limburg te behandelen, bijvoorbeeld begrotingszaken, belastingen en de oprichting van de nationale milite. Krachtens de herziene grondwet van 4 september 1840 werd Limburg een Nederlandse provincie. Op 16 oktober 1840 nam Pierre Kerens afscheid van de Provinciale Raad, omdat hij tot lid van de Tweede Kamer was benoemd. Op 23 oktober werden voormalig gedeputeerde baron Wilhelmus de Liedel de Well (zoon van voormalig Tweede Kamerlid Pieter Willem), Hieronymus Joannes Wilhelmus van Aken en Reinier Hendrik Otto Sandberg geïnstalleerd als leden van de Provinciale Raad, krachtens Koninklijk Besluit van 15 oktober 1840. Van Aken en Sandberg waren lid geweest van de Stedelijke Raad van Maastricht, welke functie zij hadden neergelegd wegens onverenigbaarheid met hun provinciale functie volgens het reglement van 1825. De heren verdeelden het werk als volgt: Bloemarts algemene zaken, De Liedel financiën, Van Aken weldadigheid en Sandberg publieke werken. Op 27 november 1840 besprak de Provinciale Raad de door de beide commissarissen van wederinbezitting (Gericke en Borret) opgestelde conceptbegroting voor 1841. Op 22 januari 1841 werd commissaris Gericke benoemd tot gouverneur van het Hertogdom Limburg. De Provinciale Raad kreeg opdracht om tal van nieuwe reglementen op te stellen voor de verschillende bestuurslagen en voor indirecte belastingen. De Koning nam op 8 oktober het besluit de Provinciale

83 RHCL o4.01 inv.nrs. 3155-3157.

Raad op te heffen in verband met de instelling van een nieuw College van Gedeputeerden. Tijdens de laatste (buitengewone) vergadering van de Provinciale Raad op 16 oktober 1841 werd deze door gouverneur Gericke ontbonden, met speciale dank aan de heer Bloemarts vanwege zijn langdurige waarneming als secretaris.

In tegenstelling tot het College van Gedeputeerde Staten werden de Provinciale Staten van Limburg nooit officieel opgeheven. In de praktijk waren er na juli 1830 geen Provinciale Statenvergaderingen meer, maar bij het aflopen van hun mandaten werden in Maastricht regelmatig nieuwe Statenleden gekozen. Op 7 juni 1833 vernam de Provinciale Raad dat Franciscus Xaverius Kerens de Wylre en Frans van Panhuys waren herkozen als Statenleden namens Maastricht, en op 1 juni 1839 werden beide heren opnieuw herkozen door de Stedelijke Raad van Maastricht. Op 12 juli 1833 moesten Pierre Kerens en Martinus Schoenmaeckers reglementair aftreden als leden van Provinciale Staten, namens de ridderschap respectievelijk de landelijke stand. Zij werden op die dag door Gericke herbenoemd als leden van de Provinciale Raad. Zo ook trad op 3 juli 1835 Bloemarts af als Statenlid voor de stad Venlo, op welke datum zijn lidmaatschap van de Provinciale Raad werd gecontinueerd. Op 11 juni 1841 koos Maastricht opnieuw leden voor de Provinciale Staten; dat waren burgemeester Hendrik Nierstrasz en schepenen Johannes Aloysius Engelen. Een Koninklijk Besluit van 28 september 1841 behelsde een reglement voor de hernieuwing van de Provinciale Staten. Op 30 september 1841 gaf de koning instructies voor een buitengewone vergadering van de nieuwe Provinciale Staten en benoemde hij de nieuwe Statenleden. Eén van hen was Ernest de Lamberts de Cortenbach, die tot eind 1830 gedeputeerde was geweest. De eerste (buiten-

gewone) vergadering vond plaats op 12, 13 en 16 oktober 1841. Op 13 oktober kozen Provinciale Staten vijf nieuwe gedeputeerden. Dat waren vier leden van de Provinciale Raad: Bloemarts, De Liedel de Well, Van Aken en Sandberg, en het vroegere lid van de Provinciale Staten (1828-1831) François Bernard Hubert Michiels van Kessenich.⁸⁴ Zo was het provinciaal bestuur weer terug bij waar het in 1830 was opgehouden, zij het op slechts de helft van het vroegere grondgebied.

---

84 RHCL 04.01 inv.nr. 2797.

Literatuur

- Berkvens, Louis, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867' in: *Limburg. Een geschiedenis, vanaf 1800* (Maastricht 2015) 23-66.
  - Blok, Lodewijk, *Stemmen en kiezen. Het kiesstelsel in Nederland in de periode 1814-1850*, proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht (Groningen 1987).
  - Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840* (10 delen) (Den Haag, 1905-1922).
  - Demoulin, Robert, 'Un impôt impopulaire sous le régime hollandais: la mouture', *Revue belge de philologie et d'histoire* 15 nr. 1 (1936) 103-124.
  - Geyl, Pieter, *Geschiedenis van de Nederlandse stam (herziene uitgave)* (Amsterdam/ Antwerpen 1948-1959) (digitaal via www.dbnl.org).
  - *Grondwettige staatsinrigtingen van het Koninkrijk der Nederlanden*, eerste deel (Den Haag 1816).
  - Hennequin, J.F. et al., *Précis des faits relatifs à la destitution et à la poursuite devant les tribunaux de Messieurs Hennequin un des bourgmestres, A. Lekens, Mockel cadet, J. B. Hardy, P.J. Cools, J. Bemelmans, B. Crutz, Stringart ainé, T. baron d'Eimmenghaus-Frederking, et Destouvelles, conseillers de la Régence de la ville de Maestricht* (Maastricht, zonder jaartal).
  - Jacobs, Lambert, *Grenzen verlegd. Charles Roemers (1748-1838), een Maaslands regent in roerige tijden*, proefschrift Radboud Universiteit, 2018.
  - Kellens, M., 'F.K.A. de Loë (1789-1838), gouverneur van Limburg, 1830-1831', in: Wieland, J.H.M. et al. (eds), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 45-49.
  - Kellens, M., 'Jean-François Hennequin (1772-1846), gouverneur van Limburg, 1831-1834', in: Wieland, J.H.M. et al. (eds), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 62-76.
  - Lemmens, Eric W.G.L., *Aan vorst en vaderland gehecht, maar tevreden zijn zij niet*, proefschrift Universiteit Maastricht 2004.
  - Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW).
  - Nuyens, E.M.Th.W., *De staatkundige geschiedenis der provincie Limburg vanaf haar ontstaan tot aan haar uiteenvallen in 1839* (Maastricht 1956) (Werken LGOG nr. 2).
  - *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique*, tweede serie deel 2 (Brussel 1838).
  - *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique*, tweede serie deel 6 (Brussel 1840).
  - Ramakers, E.P.M., 'Charles de Brouckère (1757-1850), gouverneur van Limburg, 1815-1828', in: Wieland, J.H.M. et al. (eds), *De gouverneurs in de beide Limburgen, 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG nr. 11) 8-25.
  - Ramakers, E.P.M., 'Maximilien de Beeckman (1781-1834), gouverneur van Limburg, 1828-1830/1', in: Wieland, J.H.M. et al. (eds), *De gouverneurs in de beide Limburgen, 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG nr. 11) 26-44.
  - Ramakers, E.P.M., 'Een schuldig pligt-verzuim? Petitiëbewegingen in Limburg tot herstel van grieven', in: *Maaslands Melange. Opstellen over Limburgs verleden* (Maastricht 1990) (Werken LGOG nr. 14) 201-225.
  - *Règlement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg (Règlement concernant la formation des États de la Province de Limbourg)* (1818).
  - *Règlement omtrent de zamenstelling der Staten van de Provincie Limburg* (1825).
  - *Règlement voor de zamenstelling van het bestuur der stad Maastricht* (1822).
  - Schaapveld, Kees, *Bestuur en bestuurders in Nedermaas, 1794-1814. Met bijzondere aandacht voor het lokale bestuur in het kanton Wittem/ Gulpen* (Hilversum 2017).
  - Schaapveld, Kees, 'Grondwetten en bestuur van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, 1795-1815', *Pro Memorie* 20 nr. 1 (2018) 57-74.
  - Witte, Els, 'De constructie van België 1828-1847', in: Els Witte, Jean-Pierre Nandrin, Eliane Gubin en Gita Deneckere, *Nieuwe geschiedenis van België 1830-1905* (Tielt 2005).
- Met dank aan Emile Ramakers voor commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

ABSTRACT

Provincial administration in the undivided province of Limburg, 1815-1830

After the end of French rule, the Northern and Southern Netherlands were united into a single state in 1815. A new constitution was submitted to a vote by representatives of the Southern population. Only by manipulating the results of this plebiscite was King William I able to declare the constitution accepted. Contrary to most provinces, the representatives of the province of Limburg (the former French *département de la Meuse-Inférieure*) approved the constitution by a large majority.

According to the articles on provincial administration in the new constitution, the King appointed a governor for the province of Limburg. He also appointed the sixty members of the 'Provinciale Staten' (Provincial Council), consisting of twenty representatives from three groups: the nobility, the towns and the rural communities. The Provincial Council met only once a year for a period of 1-2 weeks. It chose nine of its members as 'Gedeputeerde Staten' for the day-to-day administration of the province. The whole set-up of the new provincial administration was a mixture of pre-French, French and new elements.

After two years of putting the model into practice, the first election of members of the Provincial Council by all male adult citizens by census suffrage took place in June 1818. Since then, annual elections were held for part of the seats. Gradually, anti-government opposition arose among a growing number of members for various reasons, but the system continued to function well until August 1830, when an uprising in the Southern Netherlands arose, inspired by the French July Revolution of 1830. The Provincial Council had already completed its annual meetings in July, and a nonplussed governor and 'Gedeputeerde Staten' tried to cope with the situation. Within months, however, the new Belgian government took over the whole province of Limburg, except the capital of Maastricht which was held by a garrison loyal to the King. Through international arbitration, Limburg was split into a Belgian section and a Dutch section in 1839. After a transition period, the Dutch part of Limburg established the same model of provincial administration as in 1815-1830.